

Institutul pentru Dezvoltare și Inițiative Sociale”Viitorul”

”Noile abordări politice privind modernizarea Republicii Moldova”

Veaceslav Berbeca

Cornel Ciurea

Această publicație constituie rezultatul meselor rotunde realizate în cadrul proiectului “Consolidarea participării femeilor reprezentante ale minorităților etnice în procesul de luare a deciziilor”, finanțat de Ambasada Canadei prin intermediul Fondului Canadian de Inițiative Locale și implementat de IDIS “Viitorul”. Conținutul acestei publicații nu reprezintă punctul de vedere al finanțatorului acestui proiect.

Cuprins

Introducere.....	3
I.Feminismul în R. Moldova.....	4
II. Valurile feministe și problema reprezentării politice a femeilor în R. Moldova.....	11
III. Alegerile din R.Moldova și impactul lor asupra politicilor de gen.....	16
IV. Finanțarea partidelor politice în Republica Moldova.....	29
V. Raporturile dintre autoritățile centrale și cele regionale.....	39
Concluzii și recomandări.....	48

Introducere

Bunăstarea economică și socială a cetățenilor Republicii Moldova este într-o legătură directă de modernizarea și democratizarea societății moldovenești. Există câteva probleme importante pe agenda politică ale statului care necesită a fi rezolvate pentru a putea vorbi de alinierea Republicii Moldova la valorile și principiile europene. În acest caz, ne referim la o listă de subiecte, subliniem că nu este una exhaustivă, care au constituit esența discuțiilor în 8 orașe din Republica Moldova: politicile de gen, măsurile de prevenire și combatere a corupției, finanțarea publică și private a partidelor și relația dintre centru și autoritățile din raionul Taraclia, autonomia găgăuză și municipiul Bălți.

Politicile de gen constituie un subiect important pentru societate. Echilibrul de gen reprezintă o chestiune care ține de egalitate și este garantat în Carta Drepturilor Fundamentale a Uniunii Europene. Trebuie să menționăm că femeile continuă să fie subreprezentate în procesele politice și publice din Republica Moldova, în materie de relații externe și mediul de afaceri. Acest nivel de participare nu corespunde obiectivului de reprezentare a femeilor în proporție de 30% în Parlament, 40% în consiliile locale, 25% în consiliile raionale și în funcție de primar până în anul 2015, stabilit în Obiectivul de Dezvoltare al Mileniului din 2012. Femeile în R. Moldova sunt subreprezentate în structurile decizionale politice și publice. Acest fapt poate fi explicat și prin barierele tradiționale cu care se confruntă femeile, cum ar fi lipsa resurselor financiare, cultura masculină predominantă, stereotipurile sau dificultăți în echilibrarea unei cariere politice cu viața de familie.

Finanțarea publică a partidelor politice este considerată o soluție pentru sistemul de partide politice din Republica Moldova. O astfel de abordare are drept scop consolidarea și dezvoltarea organizațiilor teritoriale ale partidelor politice. De asemenea, finanțarea publică a partidelor politice trebuie să susțină implicarea activă a organizațiilor teritoriale în activitatea politică și să diminueze influența oamenilor de afaceri asupra partidelor politice.

În sfârșit, trebuie să subliniem ideea că integrarea minorităților etnice constituie un element important pentru stabilitatea politică a statului. Construirea unor relații de încredere între autoritățile centrale și cele regionale, unde se atestă un număr important de cetățeni care reprezintă minoritățile etnice din Republica Moldova, trebuie să fie răspunsul pentru situațiile de criză.

I. Feminismul în Moldova

1. Noțiuni generale despre feminism

Feminismul este credința în egalitatea politică, economică și socială între sexe. Cu toate acestea, în Republica Moldova acest termen este privit cu neîncredere, fiind văzut ca o manifestare deplasată a influenței Occidentale. De multe ori, feminismul este echivalat cu excesele postmoderniste, cu radicalismele subversive, cu prostituția, drogurile și minoritățile sexuale. Chiar și femeile implicate în politică preferă să evite utilizarea acestui termen, considerându-l impropriu și dăunător pentru cariera lor politică.

Este adevărat că ideile feministe au fost elaborate în cadrul unor mișcări sociale feministe care aveau origini catolice și care se opuneau tendințelor de stratificare și inegalității din societățile moderne. Feminismul european este atent la diverse situații de inegalitate pe care le descoperă în domenii aparent străine politicului – educație, familie, locul de muncă.

În conformitate cu viziunile feministelor există câteva elemente importante care au condus la apariția acestui curent. În primul rând, e vorba de **discriminare** adică de tratamentul injust și inechitabil față de anumite grupuri doar pentru motivul că aparțin acestor grupuri. În al doilea rând, e vorba de **obiectificare**, situație în care se pomeneste un om (femeie) atunci când este privit(ă) ca obiect și este tratat(ă) ca fiind mai puțin important(ă) decât alții. De asemenea, femeile sunt supuse **opresiunii**, deoarece suportă un tratament injust fiind încurajate să ocupe în societate doar pozițiile determinate de rolul lor de femeie, inferior celui al bărbatului. În sfârșit, femeile devin victimele unor procese de **stereotipizare**, ele fiind privite în ansamblu de o manieră ultrasimplistă și unilaterală. Societatea este produsul bărbaților și îi servește doar pe ei.

Există câteva moduri de manifestare a feminismului. Primul este cel care pune accentul pe **diferențele de gen**. Aceste diferențe sunt determinate social fiind construite în timpul procesului de socializare. Orice societate elaborează norme și legi care se transmit din generație în generație. Aceste seturi de norme includ anumite expectanțe față de sexe și un sistem întreg de sancțiuni și remunerații asociate acestor expectanțe. Expectanțele față de comportamentul, poziția și rolul femeilor în societate sunt diferite față de cele ale bărbaților. Feminitatea este asociată cu alte valori decât masculinitatea. Femeile deseori sunt văzute ca niște ființe emoționale, impulsive, maleabile, conciliante și axate pe îngrijire, în timp ce bărbații sunt percepuți ca fiind duri, agresivi, războinici și laborioși. Fiecărui sex îi este atribuită o poziție de gen diferită. Femeia trebuie să stea acasă și să îngrijească de copii în timp ce bărbatul trebuie să cucerească spațiile publice și să se manifeste belicos. Femeia era definită sub semnul alterității,

ea este ALTUL (ALTA). Din această cauză ea este în permanență marginalizată fiindu-i rezervat în societate o poziție inferioară decât cea a bărbatului. Din cauza acestor diferențe de gen, determinate social, femeile au fost obiectificate drept simple instrumente pentru potolirea apetitului sexual.

Cel de-al doilea curent feminist este centrat pe **inegalitatea de gen**. Acest tip de inegalitate este crucial pentru funcționarea majorității societăților. Puterea, responsabilitatea și discriminarea de gen sunt definitorii pentru societățile moderne, în care subordonarea femeilor este privită ca o trăsătură moștenită. Societatea noastră ia forma unei **patriarhii** în care bărbatul ocupă poziția dominantă în calitate de cap de familie și șef de comunitate. Căsătoria este și ea o dovadă a inegalității de gen. Femeia căsătorită are un statut special superior femeii necăsătorite. Ea trebuie să se ocupe de treburile casnice, să aibă grijă de familie și să stea în afara vieții publice. Există chiar o diviziune a muncii pe criterii de gen. Bărbații, de regulă, dețin funcții mai bine plătite și mai prestigioase.

Cel de-al treilea tip de feminism se axează pe **opresiunea de gen**. Potrivit acestei viziuni nu există diferențe notabile între bărbați și femei. Femeile sunt pur și simplu subordonate de către bărbați și chiar abuzate. Totul se rezumă aici la putere. A fi femeie în societate este o povară și o condamnare ceea ce îi conferă bărbatului mai multă putere în virtutea apartenenței la acest gen. Institutul familiei consolidează puterea bărbatului. Odată cu ascensiunea revoluției industriale familia a fost divizată în două tipuri de muncă. Munca casnică era îndeplinită de femeie, care avea grijă de casă și familie fără a fi remunerată, în timp ce bărbatul lucra în afara familiei, la fabrică și uzină contra unei plăți care îi asigura lui și familiei supraviețuirea. Munca bărbatului era crucială pentru familie pentru că de ea depindea totul. Această divizare a creat decalaje educaționale și economice profunde între bărbați și femei, oferindu-le bărbaților mai multă putere socială. Uneori această putere se manifestă prin violență fizică, femeia se poate opune acestei opresiuni doar dacă își afirmă propria valoare și putere.

Al patrulea tip de feminism vorbește despre **opresiunea structurală**. Subordonarea femeii și inegalitatea din societate se datorează capitalismului, sistemului patriarhal și rasismului. Femeile, aidoma muncitorilor, sunt victimele modului de producție capitalist. Dar nu toate femeile suportă același nivel de opresiune. Inegalitatea de gen este asociată cu alte tipuri de ierarhii sociale și dependențe – rasă, clasă, orientarea sexuală, vârstă și dizabilități. Într-o societate patriarhală, bărbații și femeile au diferite caracteristici de gen – bărbații sunt asociați cu banii iar femeile – cu corpul. Acest fapt justifică tratarea femeilor drept obiecte sau lucruri luate în proprietate de către bărbați. Corpul femeii a fost obiectificat constant pe parcursul istoriei – de la graviditate la

modă pînă la tendințele moderne legate de dietă și fitness. În timp ce femeile sunt obiectificate, bărbații sunt priviți ca fiind responsabili de muncă și război.

Totuși, teoriile feministe nu reprezintă o încercare de a înlocui bărbatul. Ele sunt viziuni care vin din adîncul societății pentru a demonstra profundele inegalități existente între bărbat și femeie din cauza existenței unor anumite tipuri de instituții. Aceste teorii surprind dinamica societății moderne și sunt atente la anumite elemente care deseori sunt neglijate – că un anumit procent de studii și cercetări sunt subestimate sau supraestimate în funcție de sexul persoanei care le elaborează; că există diferențe mari la nivelul salariilor chiar dacă bărbatul și femeia ocupă aceeași poziție; și că există așteptări diferite față de sexe. Astfel, gîndirea feministă varsă lumină asupra inegalităților de gen care marchează viața noastră cotidiană.

2. Principalele moduri de manifestare politică ale feministelor

Ideea centrală a feminismului este că bărbații și femeile trebuie să fie egali în oportunități, tratament, respect și drepturi sociale. Din această cauză, în activitatea lor politică feministele sesizează existența inegalităților sociale bazate pe gen și încearcă să i le pună capăt. Feministele pornesc de la ideea că pe parcursul istoriei, în majoritatea culturilor, bărbații s-au bucurat de mai multe oportunități decît femeile.

Chiar dacă această idee are a fi simplă, sunt mulți oameni care au o judecată eronată privitor la scopurile feministelor. Foarte mulți oameni cred că feministele sunt niște ființe înrîncenate și acide care urmăresc doar subjugarea bărbaților. Neîndoios, aceste abordări sunt departe de realitate. Din ce cauză există asemenea decalaje dintre feminismul real și stereotipurile cu privire la ce este feminismul? O explicație plauzibilă ar fi că, de fapt, nu există un singur mod de manifestare politică a feministelor. Avem de a face cu mai multe curențe feministe.

Un prim curent feminist este cel **liberal**. Teoria feministă liberală, care a apărut din teoriile contractualiste din secolele 16 și 17, afirmă valori precum rațiunea, raționalitatea, libertate și egalitate. Feministele liberale consideră că femeile și bărbații sunt egali și dispun de aceleași capacități și abilități, astfel încît femeile trebuie să aibă aceleași drepturi și oportunități precum bărbații. Acțiunea afirmativă, legislația privind drepturile reproductive, reforme educaționale, precum și legislația privind șansele egale reprezintă elementele centrale ale programelor feministelor liberale. Aceste acțiuni au urmărit un singur scop -să asigure că femeile și alte grupuri minoritare nu sunt dezavantajate în mod sistematic. Feministele liberale doresc să realizeze egalitatea de gen în cadrul sistemului pe calea reformelor și a legislației și se opun ideii de răsturnare revoluționară a sistemului.

Un alt curent important sunt **feministele radicale**. Feministele radicale de stângă cred că subjugarea femeilor este elementul fundamental al opresiunii din societate. Patriarhia, dominația masculină, și controlul bărbaților asupra corpului femeii sunt responsabile pentru opresiunea femeilor. Feministele radicale susțin că toate femeile, indiferent de clasă, orientare sexuală sau originea etnică, împărtășesc aceste viziuni. Spre deosebire de feministele liberale, care sunt dispuse să colaboreze cu bărbații în cadrul sistemului existent, feministele radicale revendică o reorganizare completă a societății prin eliminarea oricărei concentrări a puterii masculine, punând accent pe mutualitatea și interdependenței.

Feminismul radical este o mișcare care crede că sexismul este atât de adânc înrădăcinat în societate încât singurul remediu este de a elimina conceptul de gen completamente. Cum de ar fi posibil acest lucru? Feministele radicale sugerează de exemplu elaborarea unor tehnologii care vor permite dezvoltarea copilului în afara uterului mamei, pentru a promova o mai mare egalitate între bărbați și femei. Acest lucru va permite femeilor să evite abandonarea serviciului pe motivul concediului de maternitate. Potrivit feministelor radicale acest concediu este unul dintre motivele pentru care femeile nu sunt promovate la fel de repede ca și bărbații. De fapt, feministele radicale ar argumenta că întregul sistem tradițional de familie este prin definiție sexist. Bărbații își rezervează domeniul public, lăsând femeilor spațiul privat.

Ambele perspective feministe – atât cele liberale cât și cele radicale au fost criticate - în special de femeile de culoare, pentru motivul că sunt exclusiviste și limitate. Pe parcursul istoriei, feministele liberale și radicale au pus în discuție probleme care se refereau doar la femeile heterosexuale albe, fără a ține cont în mod necesar de situațiile și problemele femeilor de culoare, sărace, reprezentante ale clasei muncitoare și homosexuale.

Feminismul radical este forma cea mai extremă de feminism. Un alt tip de feminism, numit **feminismul socialist**, este puțin mai puțin radical, pledând totuși în continuare pentru schimbări sociale majore. Feminismul socialist este o mișcare care cere în mod imperios să se pună capăt capitalismului printr-o reformă socialistă a economiei. Ideea centrală a feminismului socialist este că capitalismul întărește și sprijină status quo-ul sexist, deoarece bărbații sunt cei care au în prezent putere și bani. Acești bărbați sunt în continuare programați să facă schimb de putere și banii cu alți bărbați, ceea ce înseamnă că femeile sunt private în mod constant de oportunități și resurse. Acest lucru menține controlul femeilor de către bărbați.

Din aceeași categorie de feministe mai puțin radicale fac parte și **feministele culturale**. Feminismul cultural este o mișcare care atrage atenția asupra modului în care societatea modernă este afectată prin încurajarea exclusivistă a comportamentului masculin. În sens contrar, în

opinia acestor feministe, societatea ar beneficia prin încurajarea comportamentului feminin. Să ne gândim la câteva exemple de acest gen. În primul rând, trebuie să stabilim care ar fi comportamentele tradiționale masculine. De obicei, bărbații se manifestă prin agresivitate și competitivitate. Astfel, constatăm că societatea modernă încurajează oamenii să fie agresiv și competitiv? Cum o face? Putem vedea acest lucru în lumea afacerilor sigur; oameni care dețin societăți comerciale, directorii generali și cei cu averi impresionante în mod cert vădesc trăsături agresive și competitive. Acest lucru este, de asemenea, valabil în cazul politicianilor de rang înalt, cum ar fi deputații și președinții. Deși concurența și agresivitatea sunt utile în anumite contexte, feministele culturale indică faptul că, prin încurajarea acestor comportamente stimulăm în paralel și aspectele negative ale concurenței și agresivității, cum ar fi și crimele – violul și omorul, ne învățăm să suprimăm emoțiile, și chiar creăm probleme sociale, precum violența în familie.

De aceea, feminismul cultural încurajează comportamentul feminin în detrimentul comportamentului masculin. De exemplu, credința că "femeile sunt mai bune și mai blânde decât bărbații", motivează feministele culturale să pledeze pentru o invazie a culturii femeilor în lume dominată de bărbați, ceea ce ar duce probabil la mai puțină violență și mai puține războaie.

3. Feminismul în Moldova

În Republica Moldova avem o societate patriarhală, puternic influențată de religie și de tradiții. În aceste condiții, curentele feministe nu se pot manifesta în mod pregnant. Astfel, rezultatele Barometrul de Gen în Republica Moldova – confirmă prezența modelului patriarhal în societate, potrivit căruia principala responsabilitate a femeii este grija de copii și de gospodărie. Astfel, majoritatea respondenților, atât bărbați, cât și femei, sînt de acord cu afirmații de tipul: "responsabilitatea bărbatului este de a aduce bani în casă, iar a femeii – de a avea grijă de familie (64,6%); un loc de lucru e bine, însă ceea ce îmi doresc femeile cu adevărat este o casă și copii (63,1%); un copil de vîrstă preșcolară are de suferit dacă mama sa lucrează (62,8%); viața de familie are de suferit dacă femeia lucrează ziua de muncă deplină (61,6%); nu este bine dacă bărbatul stă acasă și are grijă de copii, iar femeia lucrează (55,8%)".

Conform clasificării mondiale de reprezentare a femeilor în parlamentele naționale, realizată de Uniunea Interparlamentară, Republica Moldova se clasează pe locul 64 din 143, locul întâi revenindu-i Rwandei – cu 56% femei, iar pe locul 143 fiind un grup de șapte state în care reprezentarea femeilor în organele de luare a deciziilor este zero. Comparativ cu România și Ucraina, nivelul de reprezentare a femeilor în Republica Moldova este un pic mai mare.

Romania se afla pe locul 101 cu 11%, iar Ucraina – pe locul 122, cu o reprezentare a femeilor în legislativ de 8%.

Cota mandatelor deținute de femei în Parlamentul Republicii Moldova este de 19,8%, după alegerile parlamentare din 2010. Avem cinci femei în funcția de ministru (din 16). În consiliile municipale și raionale sunt 17,4%, iar în cele locale au ajuns 28,6% de femei, potrivit informațiilor oferite de organizația UN Women din Republica Moldova. 18,5% e cota femeilor alese în poziția de primari, după alegerile locale din 2011. Dacă facem o comparație, în 2007, 163 de femei au devenit primari. În 2011 au fost alese 166 din totalul de 899 de primării. Iar la alegerile parlamentare din 2010, proporția femeilor care au candidat a scăzut în comparație cu cele din 2005.

Aceste cifre demonstrează că obiectivul principal al femeilor rămâne a fi obținerea unei implicări mai mari în politică. Din această cauză o oarecare circulație și priză îl are curentul liberal, avînd în vedere existența unui grup de activiste care militează pentru extinderea participării politice a femeilor. Cu toate acestea, succesele acestor grupe nu sunt încă impresionante.

Implicarea femeilor în politică nu anulează însă existența discriminării femeilor pe toate palierele societății noastre. Acest lucru îl putem constata atît la nivelul familiei, în relația dintre soț și soție, cît și la locul de lucru, unde femeile ocupă poziții inferioare bărbaților. Cele mai multe femei activează în domenii prost plătite, pe care bărbații încearcă să le evite cum pot. În Republica Moldova, salariul bărbaților este cu 12,4% mai mare comparativ cu salariul mediu al femeilor. Deși diferența salarială a rămas relativ constantă în ultimii cinci ani, remarcăm că diferența la pensii dintre femei și bărbați a crescut de la 10,12% în 2011 la 17,17% în 2014. Diferența salarială, la pensii și la venituri reduce din autonomia financiară a femeilor, făcându-le mai dependente de prestațiile sociale.

Diferența salarială este asemenea unei taxe invizibile, achitate de 93,63% din femeile angajate în economia Moldovei. În 2014, valoarea pierderilor medii anuale, pe care le-au suportat femeile din cauza diferențelor salariale, a fost de 7620 MDL. Această taxă invizibilă, aplicată în mare parte femeilor, are o valoare de 57150 MDL în activitățile de editare, 45199 MDL în domeniul IT, mai mult de 30000 în domeniul consultanței în afaceri și sectorului financiar.

Diferențele salariale sunt explicate prin factorii ce țin de discriminare indirectă pe piața forței de muncă și discriminare directă la locul de muncă. Diferențele salariale reflectă calculele în baza salariului mediu al bărbaților și a femeilor. În acest sens, diferențele salariale relevă inechități pe piața muncii în general, prin faptul că femeile acceptă să fie angajate în sectoare mai prost

plătite, pe poziții mai inferioare decât bărbații. Totodată, femeile întrerup mai frecvent și pe perioade mai îndelungate viața profesională. Acești factori țin de discriminarea indirectă a inechității salariale. Concomitent, diferențasalarială poate fi explicată și cauzată de factori, cum ar fi discriminarea directă de către angajatori/angajatoare a femeilor, prin remunerare comparativ mai mică și reducerea oportunităților de promovare a acestora.

II.Valurile feministe și problema reprezentării politice a femeilor în Republica Moldova

1. Cele trei valuri clasice ale feminismului

Istoria feminismului pot fi văzută sub forma a trei valuri mari. Primul val feministă s-a produs în secolele XIX și XX, al doilea s-a manifestat în anii 60-70 ai secolului XX, iar al treilea se extinde de la 1990 până în prezent.

Primul val de feminism se referă la o perioadă mai lungă de activitate a feministelor, el acoperind perioada secolului al XIX-lea și începutul secolului XX, desfășurându-se în Marea Britanie și Statele Unite ale Americii. Initial s-a axat pe promovarea drepturilor egale pentru femei și s-a opus căsătorilor tradiționale și drepturilor de proprietate ale soților asupra femeilor (și copiilor lor). Cu toate acestea, până la sfârșitul secolului al XIX-lea, primul val s-a axat în principal pe obținerea puterii politice, în special, pe dobândirea dreptului de vot al femeilor. Cu toate acestea, feministe, cum ar fi Voltairine de Cleyre și Margaret Sanger erau active și în promovarea drepturilor sexuale, reproductive și economice ale femeilor.

În Marea Britanie sufragetele au militat pentru votul femeilor. În 1918 a fost adoptată o lege care acorda dreptul de a vota femeilor cu vârsta de la 30 de ani, deținătoare de case. În 1928 acest drept a fost extins la toate femeile de peste douăzeci și unu de ani. În Statele Unite, liderii acestei mișcări au fost Lucretia Mott, Lucy Stone, Elizabeth Cady Stanton și Susan B. Anthony, care au pledat pentru abolirea sclaviei înainte de a cere dreptul femeilor la vot; toate au fost puternic influențate de gândirea quakerilor. Primul val feminist american s-a încheiat odată cu adoptarea celui de-al nouăsprezecelea Amendament al Constituției Statelor Unite (1919), care acorda femeilor drept de vot în toate statele.

Termenul de Primul Val a fost acreditat retrospectiv, după ce a intrat în uz termenul de "cel de-al doilea val" care urma să fie folosit pentru a descrie o mișcare feministă mai nouă, care s-a concentrat la fel de mult pe combaterea inegalităților sociale și culturale în paralel cu inegalitățile politice.

Cel de-al doilea val de feminism se referă la perioada anilor 1960 durând până la sfârșitul anilor 1980. Imelda Whelehan sugerează că al doilea val este o continuare a fazei anterioare a feminismului declanșate de sufragete în Marea Britanie și în SUA. Cel de-al doilea val de feminism a început să existe încă din vremurile primului val și coexistă cu ceea ce se numește al treilea val de feminism. Comparând primul și al doilea val de feminism, Estelle Freedman spune

că primul s-a axat pe drepturi politice, cum ar fi vult, în timp ce cel de-al doilea val a fost în mare parte preocupat de alte aspecte ale egalității, cum ar fi eliminarea discriminării.

Feminista Carol Hanisch a introdus în uz sloganul "ceea ce este personal este și politic", care a devenit strigătul de război al celui de-al doilea val. Feministele acestui val au considerat că inegalitățile culturale sunt legate în mod indisociabil de cele politice și au încurajat femeile să trateze aspectele vieții lor personale ca fiind parte a relațiilor politice și reflectând structurile de putere sexiste.

În această perioadă au fost scrise două cărți fundamentale pentru mișcarea feministă ” Al doilea sex” de Simone de Beauvoir și ”Mistica feminină” de Bettie Friedan. ”Al doilea sex” este o analiză detaliată a opresiunii femeilor și un tratat fundamental al feminismului contemporan. Lucrarea a fost scrisă în 1949. Autoareadefinește existențialismul feminist care prevede o revoluție morală. Ca existențialistă, ea acceptăideea lui Jean-Paul Sartre că existența precede esența; prin urmare, "nu te naști femeie ci devii”. Analiza ei se concentrează pe construcția socială a femeii ca o alteritate, ca o entitate diferită de bărbat. Alteritatea după de Beauvoir a fost fundamentalăși a servit drept bază pentru oprimarea femeilor. Autoarea susține că femeile au fost considerate pe parcursul istoriei drept deviate și anormale și arată că, chiar și Mary Wollstonecraft, una din inițiatoarea feminismului, considera bărbații drept un idealul spre care femeile ar trebui să aspire. De Beauvoir argumentează că feminismul trebuie să depășească această atitudine.

În cartea sa ”Mistica feminină”, Betty Friedan (1963) a criticat ideea că femeile ar putea găsi împlinirea numai prin creșterea copilului și activități de gospodină. În necrologul dedicat lui Friedan în The New York Times, este scris că Mistica Feminină "a generat mișcarea contemporană a femeilor în 1963 și ca urmare a transformat definitiv structura socială a Statelor Unite și lumii întregi" și "este în general considerată ca fiind una dintre cele mai influente cărți de non-ficțiune ale secolului 20 ". În cartea sa, Friedan pornește de la ipoteza că femeile sunt victime ale unui fals sistem de credință care le cere să-și găsească propria identitate și sensul vieții lor prin intermediul soților și copiii. Un astfel de sistem face ca femeile să-și piardă complet identitatea ele fiind sclavele familiei lor. Friedan localizează acest sistem ca fiind situat în rândul comunităților suburbane, apărute după cel de-al doilea război mondial în rândul clasei de mijloc. În același timp, boom-ul economic de după război al Americii a condus la dezvoltarea de noi tehnologii, care ar fi trebuit să facă munca în gospodărie mai puțin dificilă, dar care a avut de multe ori rezultatul invers de a face munca femeilor mai puțin importantă și valoroasă.

Cel de-al treilea-val al feminismului a fost declanșat la începutul anilor 1990, și apare ca răspuns la eșecurile declarate ale celui de al doilea val și, de asemenea, ca un răspuns la reacția împotriva inițiativelor și mișcărilor celui de-al doilea val. Cel de-al treilea-val feminist încearcă să conteste sau să evite ceea ce de obicei sînt considerate a fi definițiile esențialiste ale feminității, promovate de ce-al doilea val care a accentuat mai mult experiențele femeilor albe, din clasa de mijloc.

Feministele din cel de-al treia-val se concentrează adesea pe "micro-politică" și pun în discuție paradigma celui de-al doilea val care stabilea categoric ceea ce este, sau nu este, bun pentru femei. Al treilea val își are originea la mijlocul anilor 1980. Liderele feminismului care își trage originea în cel de-al doilea val cum ar fi Gloria Anzaldua, bell hooks (porecla Gloriei Jean Watkins), Chela Sandoval, Cherrie Moraga, Audre Lorde, Maxine Hong Kingston, și multe alte feministe de culoare, au căutat să negocieze un spațiu în cadrul gândirii feministe pentru luarea în considerare a subiectivității legate de rasă.

Cel de-al treilea-val de feminisma generat, de asemenea, debateri interne între feministele diferenței, cum ar fi psihologul Carol Gilligan (care crede că există diferențe importante între sexe) și cele care cred că nu există diferențe inerente între sexe și susțin că rolurile de gen sunt datorate condiționărilor sociale.

2. Legislația privind egalitatea de gen în Republica Moldova și cotele de reprezentare

Constituția Republicii Moldovapreveđe în art.16 alin.că toți cetățenii Republicii Moldova sunt egali în fața legii și autorităților publice, indiferent, printre altele, de sex.

În anul 2006, Parlamentul Republicii Moldova a adoptat Legea nr. 5-XVI cu privire la asigurarea egalității de șanse între femei și bărbați (documentul este numit - "Legea privind egalitatea șanselor"), care are ca scop obținerea drepturilor egale pentru bărbați și femei în plan politic, economic, social, cultural și în alte domenii ale vieții, precum și prevenirea și eliminarea tuturor formelor de discriminare după criteriul de sex. Legea privind egalitatea șanselor prevede șanse egale pentru femei și bărbați în serviciul public, massmedia, câmpul de muncă, educație și asistență medicală și include prevederi privind mecanisme naționale și instituții publice responsabile de promovarea egalității de gen.

Mai mult decât atât, în 2012 Parlamentul Moldovei a adoptat o Lege cu privire la asigurarea egalității, cu scopul de a preveni și combate discriminarea la general și asigurarea egalității tuturor persoanelor de pe teritoriul Moldovei, în sferele politice, economice, sociale și culturale

ale vieții, fără diferență în bază de rasă, culoare, naționalitate, etnie, limbă, religie sau convingeri. sex, vârstă, dizabilitate, opinie, afiliere politică sau alte criterii similare.

În septembrie 2010, un grup de deputați au elaborat un proiect de lege care prevede modificarea Codului Electoral prin introducerea unei cote obligatorii de minim 30% pentru reprezentanții celor două categorii de sex în listele de candidați pentru fiecare tip de alegeri. Iar în anul 2013 după multe dezbateri Ministerul Muncii Protecției Sociale și a Familiei a propus introducerea unei cote minime de reprezentare de 40% alături de cerințe specifice de plasament a candidaților pe listă în dependență de sexul acestora. Ambele proiecte au fost examinate și adoptate în prima lectură la sfârșitul sesiunii de vară a Parlamentului din 2014 însă nu au fost adoptate pentru ca prevederile acestora să fie implementate deplin în cadrul alegerilor locale generale din 2015.

Cu toate acestea, analiza experiențelor de implementare a sistemelor de cote în țările membre ale Uniunii Europene, cât și a statelor membre ale OSCE arată că un sistem de cote eficient în Moldova ar cuprinde următoarele elemente: (1) Introducerea unei cote procentuale minime de 40% .(2) Introducerea prevederilor de plasament, astfel încât cota procentuală să se aplice pentru fiecare decilă din lista candidaților. (3) Introducerea sancțiunilor prin refuzul de a înregistra concurenții electorali care nu respectă toate prevederile sistemului de cote.

Ponderea femeilor în listele de candidați în scrutinele parlamentare din 2005-2010 a oscilat de la 29% la 28,1%. Iar în alegerile locale din 2011, ponderea femeilor pe listele de candidați pentru consiliile locale era de 33,2%, iar pentru cele raionale - de 28,4%. Astfel, introducerea unei cote de 30% , deși benefică, ar avea un efect destul de limitat și nu va îmbunătăți semnificativ situația. Analiza experiențelor de introducere a sistemelor de cote arată că statele membre ale OSCE au introdus cote procentuale de 30%, în timp ce majoritatea statelor UE care au introdus cote au optat pentru un procent mai mare de 30%.

Un alt indicator ce își impune importanța în stabilirea cotelor legislative reprezintă stipularea modului de plasament/ poziționare a femeilor pe liste. Experiența altor state arată că majoritatea țărilor care au introdus un sistem de cotă prevăd multiple opțiuni de plasament. Doar 5 țări din 15, printre care Grecia, Uzbekistan, Slovenia, Albania și Franța, nu au stipulat în Legislație modul de repartizare a cotei de reprezentare în baza de gen.

Analiza experienței din scrutinele ultimilor 10 ani arată că prezența femeilor pe locurile eligibile este foarte redusă. Fără introducerea prevederilor cu privire la plasament, utilitatea introducerii cotelor va fi una foarte mică. Calculele realizate de anumiți experți arată că dacă în cadrul Alegerilor Parlamentare din 2010 s-ar fi aplicat cota de 30% și aceiași poziționare a femeilor în

cadrul listei atunci am avea doar cu 1,3% mai multe femei în Parlament. Altfel spus poziționarea pe listă contează la fel de mult ca și cota procentuală.

Majoritatea statelor europene care au adoptat sistem de cote au introdus și prevederi ce specifică sancțiuni pentru încălcarea prevederilor referitor la cote. Sancțiunile introduse de aceste țări pot fi împărțite în două categorii: sancțiuni de ordin financiar și de sancțiuni privind participarea în cursa electorală.

În contextul electoral din Moldova, sancțiunile trebuie aplicate de către Comisia Electorală Centrală în cazul alegerilor parlamentare și de către Consiliile Locale de Circumscripție în cazul alegerilor locale - prin refuzarea de a înregistra lista de candidați. Codul Electoral trebuie modificat pentru a permite concurenților electorali să modifice lista pentru a se putea conforma prevederilor cotei. Totodată, acei concurenți care modifică lista de candidați după ce au fost înregistrați trebuie să se conformeze prevederilor cotei pe tot parcursul campaniei electorale.

III. Alegerile din Republica Moldova și impactul lor asupra politicilor de gen

1. Subreprezentarea femeilor și alegerile locale

Analiza cauzei subreprezentării femeilor în domeniul politic indică asupra câtorva factori cauzali, cel mai des invocați și în polemicile pe marginea subiectului:

1. Factorul „partid politic” – subreprezentarea femeilor în politică în urma alegerilor în baza listelor de candidați trebuie căutată în mecanismele și principiile ce stau la baza întocmirii listelor de candidați;

2. Factorul „auto-eschivare a femeilor” – subreprezentarea femeilor în politică este o stare cauzată de rolurile tradiționale „nepublice”: asumate conștient de femei sau vehiculate în mod special pentru a restricționa implicarea femeilor în politică;

3. Factorul „percepții patriarhale ale alegătorului” – politica fiind un proces de luptă pentru reprezentare a cetățeanului este „nevoită” să țină cont de percepțiile pretins patriarhale.

Monitorizările similare efectuate în urma scrutinelor precedente oferă diverse explicații, deseori contradictorii, cu privire la subiectul implicării și prezenței femeilor în politică. Discuțiile cu femeile candidate la funcția de deputat la alegerile parlamentare anticipate din 2013 au condus la mai multe constatări. Pe de o parte, ponderea femeilor în partidele politice este una semnificativă. Pe de altă parte, vizibilitatea lor este mult mai mare la nivel de regiuni și localități și mai puțin semnificativă în conducerea de vârf.

Prezența masivă a femeilor în partide este confirmată și de faptul că majoritatea partidelor mari dispun de organizații de femei. Cu referire la factorul „partid”, firul elementelor care vin în contradicție poate fi convențional numit „pătrat explicativ din 3 Da și 1 Nu”, care se bazează pe: 1) recunoașterea necesității unei prezențe mai sporite a femeilor în politică (și pe listele electorale) și acceptarea realității că prezența acestora pe listele de candidați este mult mai modestă, comparativ cu numărul de femei și gradul lor de implicare în activitatea de partid, 2) recunoașterea faptului că femeile {în partid} dispun de experiența și capacitățile necesare pentru a participa în viața politică la același nivel cu bărbații, 3) recunoașterea faptului că povara dublă a femeilor în viața de familie reprezintă o barieră pentru implicarea mai activă în viața politică, 4) negarea genului drept criteriu de luat în calcul la întocmirea listelor și promovarea candidaților pe liste.

Afirmarea de la urmă încheie „cercul vicios”, care nu recunoaște existența barierelor specifice întâmpinate de femei în ascensiunea lor politică și nu acceptă careva forme de discriminare

pozitivă în stare să compenseze situația creată, precum ar fi aplicarea de cote, principiul „fermoarului”, care presupune un bărbat, o femeie, un bărbat, o femeie și altele.

Argumentul „meritocrației” este cel mai des pus în capul mesei atunci când se caută raționamente pentru combaterea aplicării discriminării pozitive întru promovarea unei prezențe mai înalte a femeilor pe listele de candidați în ierarhia formațiunilor politice. Caracterul contradictoriu al acestui „pătrat explicativ” tocmai și poate fi rezolvat prin introducerea în ecuație a elementelor compensatorii. Partea bună a lucrurilor este că dezbaterile publice și politice a problemei respective în Republica Moldova se află dincolo de acest cerc vicios.

Necesitatea adoptării cotelor de reprezentare a genurilor pe listele de candidați este, cel puțin, admisă de clasa politică. Pornind de la începuturi, trebuie să menționăm că în Republica Moldova există un set de acte normative care reglementează asigurarea egalității de șanse pentru femei și bărbați, inclusiv în domeniul politic. Analistii politici consideră că este nevoie de o reprezentare de minimum 30% a femeilor în structurile de vârf ale partidelor politice, dacă ne dorim ca opinia acestora să fie auzită și luată în considerație la adoptarea deciziilor. Recomandarea Rec(2003)3 a Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei către statele membre accentuează: „Participarea echilibrată a femeilor și bărbaților înseamnă că reprezentarea atât a femeilor, cât și a bărbaților în orice organ decizional în viața politică sau publică nu trebuie să scadă mai jos de 40%⁴. Deși prevederile, care impuneau cotele de reprezentare a genurilor pe listele electorale în Legea cu privire la asigurarea egalității de șanse între femei și bărbați, au fost excluse pe parcursul consultării proiectului, dezbaterile pe marginea subiectului au continuat cu intensități fluctuante și continuă până în prezent.

În legislaturile a XVIII-a și a XIX-a a Parlamentului Republicii Moldova, problema „cotelor” a fost dezbătută de câteva ori, discuțiile încununându-se cu includerea unor proiecte legislative pe ordinea de zi a Forumului Constituțional. În septembrie 2010, un grup de deputați au elaborat un proiect de lege, care prevede modificarea Codului Electoral prin introducerea unei cote obligatorii de minimum 30% pentru reprezentanții ambelor genuri în listele de candidați pentru fiecare tip de alegeri. Deși proiectul a fost avizat pozitiv de către Guvern, acesta nu a fost deocamdată examinat și supus adoptării de către Parlament.

În iunie 2014, Legislativul moldovean a votat în prima lectură proiectul de lege nr. 101 care stabilește o cotă obligatorie minimă de 30 la sută de reprezentare a femeilor pe listele electorale. Ulterior, un alt proiect de lege prevedea cota de 40% într-o serie de structuri reprezentative ale statului, printre care și obligația partidelor politice de a respecta această cotă în organele de conducere ale partidului și pe listele de candidați, introducând și specificația „asigurându-se că

din fiecare 5 persoane de pe orice segment numeric al listei cel puțin doi aparțin unui sex”. Din păcate, nici una dintre aceste inițiative legislative nu au ajuns să fie votate în ultima lectură. Legea Nr. 294 din 21.12.2007 privind partidele politice din RM nu conține prevederi care ar condiționa aderarea la formațiunile politice a anumitor grupuri sociale de cetățeni, deci, evident, nu putem vorbi de bariere impuse femeilor prin actele constitutive ale partidelor.

Cauzalitatea nivelului de prezență trebuie căutate în mecanismele și procesele ce caracterizează două etape: 1) aderarea cetățenilor la partidele politice și 2) promovarea unui membru concret în cadrul formațiunii. Astfel, cercetarea prestației unui anumit grup social (femeile, în cazul dat) în cadrul partidelor politice, trebuie să reiese din două ipoteze:

1. Femeile, din varii motive, se implică mai puțin în viața politică, în activitatea partidelor politice. Cifra de aproximativ 30% în rândul candidaților la funcția de deputat de facto ar însemna o proporție echitabilă, adică și în rândul membrilor de partid femeile ar reprezenta circa 30 la sută. În acest caz, evident, am putea constata, că problemele se află în afara formațiunilor politice.

2. Partidele politice în interiorul lor conțin careva bariere specifice pentru femei. În asemenea situații, nivelul de promovare a femeilor pe listele de candidați este disproporționat cu prezența acestora în rândul membrilor de partid. La ultimele alegeri parlamentare, noiembrie 2014, a fost atins cel mai înalt nivel de prezență a femeilor pe listele de candidați de până acum – 30,5% din totalul concurenților. De remarcat, însă, că creșterea este foarte nesemnificativă în comparație cu scrutinele precedente.

Alegerile generale locale din iunie 2015 au înregistrat o ușoară revenire a ponderii femeilor după scăderea simțitoare la alegerile din 2011, înregistrându-se, totodată, un record de prezență a femeilor pe listele candidaților în consilii locale pentru cele trei scrutine monitorizate – 34,9%. Aceste din urmă alegeri se disting prin încă un indicator: numărul de femei depășește o treime din componența listei. O altă remarcă de valoare ar fi că la alegerile primarilor tradițional se înregistrează cea mai mică prezență a femeilor. Astfel, în 2015 femei candidate pe listele la funcția de primar au fost doar 22,5% comparativ cu 29,8% în listele pentru consilii raionale și 34,9% pentru cele locale. Deci, aparent, cifrele respective ar induce ideea precum că partidele politice, fie din percepțiile despre „patriarhalismul” alegătorilor, fie din alte motive tind sau „sunt nevoite” să promoveze mai puține femei pentru această funcție personalizată, candidatul la funcția de primar fiind o singură persoană, nu un grup (listă) de persoane.

2. Alegerile parlamentare și ponderea femeilor pe listele partidelor

Evoluția numărului de femei în listele de candidați, precum și în rândul deputaților în Parlament, a stagnat începând cu anul 2005 până în prezent. La alegerile din perioada 1990-2005 se înregistra o creștere pronunțată de la scrutin la scrutin, numărul femeilor în Parlament depășind 20 la sută din totalul deputaților. Ulterior, metaforic vorbind, indicatorul parcă s-a congelat înainte de salt, și se tot menține în jurul a 30 la sută în cazul listelor de candidați.

În ceea ce privește numărul de deputate, acesta a variat semnificativ, în pofida nivelului constant al procentului de femei pe liste la ultimele 5 scrutine. Astfel, pornind de la doar 3,8% femei în Parlament în 1990 acesta crește la 4,9% în 1994, 8,9% în 1998, 15,8% în 1998, 15,8% în 2001 și 20,9% în 2005. Cel mai mare număr de deputate a fost înregistrat în urma scrutinului din 29 iulie 2009 – 25,7%. Aici apare al doilea element în ecuația reprezentării femeilor în organul legislativ, cel al plasării echitabile pe listele de candidați. În scrutinul din iulie 2009, au fost 28,4% femei pe liste și 25,7% în rândul aleșilor, în cel din noiembrie 2010 – 29,9% (un pic mai mare decât în 2009) pe listele candidaților și doar 18,8% femei deputate (semnificativ mai mic). O primă impresie este că până în 2005 procesul a urmat o albie firească de impunere a femeilor spre nivelul meritat de prezență, atingând ulterior saturația, pierzând din potențialul de creștere. Întrebarea care apare ține de dilema – „nivelul meritat a fost atins” sau, totuși, „conservat”.

Legea Nr. 294 din 21.12.2007 privind partidele politice din RM nu conține careva prevederi care ar condiționa aderarea la formațiunile politice a anumitor grupuri sociale de cetățeni, deci evident, nu putem vorbi de bariere impuse femeilor prin actele constitutive ale partidelor. Cauzalitatea nivelului de prezență trebuie căutate în mecanismele și procesele ce caracterizează două etape: 1) aderarea cetățenilor la partidele politice și 2) promovarea unui membru concret în cadrul formațiunii.

Astfel, cercetarea prestației unui anumit grup social (femeile, în cazul dat) în cadrul partidelor politice, trebuie să reiese din două ipoteze:

1. Femeile, din varii motive, se implică mai puțin în viața politică, în activitatea partidelor politice. Cifra de aproximativ 30% în rândul candidaților la funcția de deputat de facto ar însemna o proporție echitabilă, adică și în rândul membrilor de partid femeile ar reprezenta circa 30 la sută. În acest caz, evident, problemele se află în afara formațiunilor politice.
2. Partidele politice în interiorul lor conțin careva bariere specifice pentru femei. În acest caz nivelul de promovare a femeilor pe listele de candidați este disproporționat cu prezența femeilor în rândul membrilor de partid. La ultimele alegeri parlamentare, noiembrie 2014, a fost

atins cel mai înalt nivel de prezență a femeilor pe listele de candidați de până acum – 30,5% din totalul concurenților, deși nesemnificativ în comparație cu scrutinele precedente. Variația indicatorului a fost cuprinsă între 48,9% pe listele Partidului Politic Democrația Acasă și 16,5% pe listele Partidului Forța Poporului. Din totalul celor 20 concurenți electorali formațiuni politice, doar 7 au acordat o treime de locuri în listele de candidați femeilor. Dintre formațiunile politice care au trecut de pragul electoral și vor fi prezente în legislatura a XX-a a Parlamentului Republicii Moldova, două partide, PLDM și PDM, au oferit peste o treime din locurile de pe listele de candidați femeilor, PL a dispus de 32% din candidați femei, PCRM 27,2% și PSRM 21,4%. Din cauza distribuirii inechitabile a femeilor pe parcursul listei, precum și în funcție de numărul de mandate obținute de fiecare dintre aceste cinci formațiuni, numărul de deputate (la momentul primei ședințe a Parlamentului nou ales) constituie 20,8%, departe de ponderea în rândul candidaților, dar și de nivelul maxim înregistrat vreodată (legislatura XVIII) – 25,7% femei deputate.

Informațiile disponibile cu privire la nivelul de implicare a femeilor în activitatea partidelor politice sunt incomplete, dar și contradictorii. De asemenea, datele despre caracteristicile efectivului de membri ai partidelor nu sunt disponibile în formă publică. Majoritatea partidelor în documentele de constituire și în programele lor se pronunță pentru susținerea și promovarea femeilor în cadrul partidului. Totodată, niciunul dintre partide nu prevede termeni exacți ca și condiții sau obiective în acest sens. Partidele nu publică statisticile despre numărul de membri în funcție de sex. Unele date pot fi spicuite din declarațiile, luările de cuvânt ale reprezentanților partidelor. Astfel, într-un interviu acordat publicației „Curentul” în data de 3 mai 2014, Vicepreședintele PLDM, Liliana Palihovici, anunță cifra de 52% de femei în calitate de membri ai partidului.

Un sondaj realizat în septembrie 2012 indică existența unui nivel mult mai modest de participare a femeilor în activitatea partidelor politice. La acel moment, din totalul persoanelor (18 ani și mai mult) interviewate, 1,4% femei au anunțat că sunt membre de partid, aproape de două ori mai puțin față de bărbați (2,6%). Analiza implicării brute (sunt membri sau sunt implicați activ în activitatea vreunui partid) demonstrează o discrepanță, practic, dublă – 3,2% femei și 6,5% barbate.

Cauzele neimplicării în activitatea partidelor nu diferă substanțial la bărbați și femei. În primul rând, nu sunt evidențiate careva obstacole specifice unui anumit gen. Totuși, astfel de bariere, precum neîncrederea în propriul nivel de instruire („deciziile trebuie luate de persoane bine

instruite”), implicarea în viața privată („trebuie să am grijă de copii și gospodărie”), delegarea rolului de implicare în politică soțului afectează femeile într-o măsură mai mare decât bărbații.

Pornind de la variația mare a numărului de femei în rândul candidaților, de la partid la partid (de la 16,5% la 48,9%), putem presupune, că și în rândul membrilor de partid această pondere variază foarte mult. Astfel, discrepanța între numărul populației feminine și a celei masculine implicate în activitatea partidelor nu poate fi generalizată pentru toate formațiunile politice care activează pe teritoriul Republicii Moldova. În final, atât componența de gen a membrilor partidelor (concrete), cât motivația și factorii care ipotetic cauzează nivel diferit de implicare a femeilor comparativ cu bărbații, rămân a fi cu multe necunoscute.

Să ne amintim, totuși, despre cele 52% femei printre membrii Partidului Liberal Democrat din Moldova, cifră anunțată oficial de un exponent al formațiunii. În acest caz particular, cu siguranță constatăm o subreprezentare a femeilor membre de partid în listele de candidați, validând, deci, ipoteza despre existența a careva bariere în interiorul partidelor. Dacă insistăm pe analogia între partide (un anumit număr de femei candidate pe listele diferitor partide ar însemna și un nivel similar de membri de partid femei) putem admite, că această ipoteză rămâne valabilă cel puțin pentru câteva dintre partidele parlamentare.

Ascendența politică (clasică!) a unei persoane inevitabil trebuie să fie precedată de o carieră de succes în cadrul partidelor. De aceea, componența de gen a structurilor partinice, la fel, constituie o preocupare a prezentei monitorizări. Cazurile partidelor parlamentare arată, că în structurile de conducere ale acestora, femeile sunt prezente la un nivel foarte scăzut atât în conducerea centrală, cât și în cea de nivelul 2.

În toate cele cinci partide Parlamentare liderii sunt bărbați. O situație similară se înregistrează și în cazul secretarilor generali de partid. Într-un singur organ de partid (Curtea de Etică a PLDM), femeile sunt prezente în număr egal cu bărbații. La fel, într-un singur caz (secretarii organizațiilor teritoriale ale PLDM), femeile reprezintă peste o treime, mai exact patru din zece secretari.

În alte situații, atât pe partide cât și pe poziții în structuri, femeile sunt în minoritate, mai puțin de o treime. Așadar, la un prim nivel de ascensiune politică – în cadrul formațiunilor politice – femeile rămân în umbră. Cauzele acestui fenomen necesită investigații dedicate și specifice. În ce privește listele de candidați, constatăm că prezența femeilor este mai înaltă decât în cadrul structurilor de partid, inclusiv ale celor teritoriale.

Numărul femeilor pe liste a evoluat în mod diferit, având perioade de creștere, cât și tendințe negative. Ne vom referi la următoarele formațiuni:

- PCRM a început cu doar 9,7% femei pe liste în 1998, atingând cota de 32% în iulie 2009, ca apoi, în ultimul scrutin, să scadă până la 27,2% femei;
- PDM, PLDM și PL sunt partidele care au majorat aproape constant prezența femeilor pe liste, la ultimul scrutin numărul acestora crescând semnificativ. De menționat, că PDM și PLDM pentru prima dată au depășit nivelul de o treime în prezență.

3. Reflecții privind pierderile de gen

Pierderi de gen – diferența între prezența genurilor în rândul candidaților și prezența acestora în rândul celor aleși, o diferență pe care o punem într-un final pe seama genului ca factor care o determină.

Revenind la impactul celor trei factori, la care ne-am referit mai sus – „partid”, „femei” și „alegător”, trebuie să iunem în evidență câteva concluzii:

1. Datele oferite de monitorizare demonstrează pregnant impactul aproape nul al factorului „alegător”. Genul candidatului nu se regăsește printre argumentele pentru decizia de vot. Atunci când alegătorul votează o persoană (primar), cunoscând evident genul acesteia, pierderile de gen sunt minime. Și, dimpotrivă, cu cât gradul de personalizare a alesului scade, iar alegătorul nu cunoaște personal candidați pentru care votează, pierderile de gen cresc.
2. În cazul factorului „femeie” lucrurile nu sunt atât de evidente. Datele disponibile despre implicarea femeilor în activitatea partidelor sunt insuficiente și contradictorii. Chiar dacă admitem, că prezența femeilor în partide ar fi de o treime (datele sugerate de rezultatele studiului „Participarea femeilor și bărbaților din Republica Moldova în procesul decizional” din 2012), oricum se înregistrează o prezență nejustificat de mică a acestora în structurile de vârf ale partidelor.
3. În cazul factorului „partid” impactul este foarte vizibil. În primul rând, subliniem că tradițional femeile sunt subreprezentate în rândul candidaților la funcția de primar. Din activul local disponibil, partidele manifestă tendință de a înainta bărbați la funcția de primar, iar femeile sunt plasate mai degrabă pe listele de consilieri.

O altă observație ar fi că, la fel tradițional, în rândul candidaților în consiliile raionale regăsim mai puține femei decât în listele pentru consilii locale, deci, odată cu sporirea importanței

politice a organului ales bărbații sunt favorizați. Și nu în ultimul rând, factorul „partid” se face matematic responsabil de fenomenul pierderilor de gen care dezavantajează femeile, partidele politice plasând neuniform și în defavoarea femeilor candidații pe liste.

La nivel general, legislatura a XX-a a Parlamentului, constituită în urma scrutinului din 30 noiembrie 2014 va număra 21 de deputate, ceea ce va constitui 20,8% din corpul deputaților. Femeile au constituit 30,5% din numărul candidaților electorali. Astfel, pierderile de gen în actualul scrutin au atins cota de 9,7% în defavoarea femeilor. Acest indicator este determinat, pe de o parte, de repartiția de gen pe listele tuturor participanților la electorală, inclusiv partidele care nu au devenit parlamentare, iar pe de altă parte de numărul de deputate din partea a doar 5 partide care au trecut pragul.

Să ne imaginăm o situație, în care în rândul partidelor învingătoare se înregistrează o prezență mult mai bună a femeilor pe lista de candidați și pe pozițiile de trecere. În acest caz, nu am fi avut pierderi de gen. Vom examina procentul pierderilor de gen în rândul fiecărui dintre aceste cinci partide. Dintre aceste cinci partide menționăm unul care a înregistrat valoare pozitivă a pierderii de gen. Este vorba de PCRM, unde femeile au constituit 27,2% candidați, dar 28,6% deputate. Diferența este cu semnul plus, alcătuind 1,4%. Aceasta se explică prin faptul că în rândul celor 21 de deputați ponderea femeilor a fost mai mare decât în rândul celor 103 candidați,

Deci, pe ultimele poziții, au fost concentrați mai mult candidați bărbați. Cele mai mari pierderi de gen s-au produs pe listele PLDM, care, deși, a avut peste o treime din poziții pe lista candidaților ocupate de femei, va avea doar 4 deputate. Asta din cauză că pe primele 23 de poziții ale listei au fost doar 4 femei. Pierderile de gen în cazul acestui partid constituie 19,2%. PL și PDM au produs pierderi de gen în valoare de 16,6% și 14,6%, respectiv. Când privește PSRM, deși înregistrează o valoare negativă a pierderilor de gen, totuși, este aproape de 0, deoarece, ca și PCRM, a „compensat” sub-prezența persoanelor feminine pe listele de candidați, comparativ cu celelalte partide parlamentare, prin plasarea mai multor femei pe locuri eligibile.

Pe parcursul ultimilor trei scrutine dimensiunea pierderilor de gen e în creștere. În scrutinul din iulie 2009 acestea constituiau -2,8%, în 2010 au atins nivelul de -9,3%, iar în 2014 -9,7%. Dacă e să ne referim la partide separat, constatăm o diminuare în „performanța” PCRM, unica formațiune care tradițional nu producea pierderi de gen. PDM înregistrează o reducere a dimensiunii pierderilor de gen, PLDM sporește acest indicator, iar în cazul PL tendința este neconstantă.

4. Analiza platformelor electorale ale partidelor politice ținând cont de dimensiunea egalității de gen

Egalitatea de gen este una dintre valorile fundamentale ale oricărei democrații și trebuie să se reflecte în toate domeniile vieții publice și private. Printre altele, vorbind din perspectiva competitorilor electorali, acest lucru înseamnă că femeile trebuie să aibă dreptul și oportunitatea de a alege și a fi alese în poziții decizionale în aceeași măsură ca și bărbații, precum și dreptul la tratament echitabil. Pe de altă parte, dat fiind că partidele politice care se adresează întregii societăți din Moldova prin promisiunile lor electorale, este important ca în oferta electorală a partidelor și concurenților politici și în strategiile și politicile conform cărora va fi guvernată țara după alegeri, să se regăsească în egală măsură interesele și nevoile diverselor categorii de femei și bărbați.

- **egalitatea de gen** pe piața muncii este o necesitate pentru realizarea de facto a egalității de șanse și tratament pentru femei și bărbați. Piața muncii poate fi generatoare de discriminări și inechități: femeile lucrează de obicei în slujbe/domenii mai prost plătite decât bărbații, sunt promovate mai greu, ocupă mai degrabă poziții de execuție și prea puțin poziții decizionale, și, de cele mai multe ori, sunt plătite mai puțin decât bărbații chiar și atunci când este vorba despre muncă de valoare egală.

- **politicile de sănătate** sunt importante pentru egalitatea de gen din 2 perspective: în ceea ce privește angajații din sistemul de sănătate publică și beneficiarii acestui sistem. În primul rând, sănătatea este un domeniu feminizat, majoritatea salariaților fiind femei. Prin urmare, sunt importante condițiile de muncă și salarizarea angajaților. În al doilea rând, femeile sunt beneficiari direcți importanți ai sistemului de sănătate publică, în mod special în ceea ce privește sănătatea reproducerii, dar și beneficiari indirecți, atunci când vorbim despre sănătatea copiilor lor, deoarece cu precădere femeile sunt cele care au copii în grijă sau alte persoane din familie cu probleme de sănătate.

- **politicile de educație**, la fel, pot fi privite din perspectiva angajaților în sistem și ai beneficiarilor. Ca și sistemul de sănătate, sistemul de educație publică este un domeniu feminizat. De asemenea, putem vorbi aici despre femei ca beneficiari direcți, iar statisticile ne arată că, în general, femeile urmează mai multe nivele de educație decât bărbații, dar putem vorbi și despre calitatea lor de beneficiari indirecți, întrucât au în grijă copiii. De asemenea, în acest caz, oferta de educație preșcolară este foarte importantă deoarece, în afară de educația copilului, permite femeii să dispună de timpul necesar pentru a lucra.

- **politicile de asistență socială** sunt analizate din perspectiva stimulentei pentru creșterea natalității, importante pentru o țară unde rata îmbătrânirii populației este ridicată, precum și a familiilor monoparentale, de cele mai multe ori formate din mamă și copii, dar și a familiilor cu mai mulți copii.

- **politicile referitoare la pensionari** sunt privite prin prisma faptului că femeile au o speranță de viață la pensionare mai mare decât bărbații și de multe ori trăiesc mai mult decât soții lor. În același timp, dat fiind că pe piața muncii câștigă mai puțin decât bărbații și tind să -și întrerupă mai des munca pentru concedii legate de creșterea și îngrijirea copiilor, stagiile lor de muncă sunt mai mici, la fel ca și nivelul cotizației la fondul de pensii. Toate acestea conduc la pensii mai mici pentru femei, într-o perioadă a vieții în care acestea sunt cele mai vulnerabile. Prin urmare, politicile referitoare la pensionari sunt importante din perspectivă de gen, pentru a reduce riscul major de sărăcie care amenință femeile din această categorie.

- **politicile economice** sensibile la gen sunt importante din perspectiva încurajării femeilor să devină active și să aibă șanse egale în antreprenariat și în accesarea de finanțări și credite bancare, precum și asigurarea egalității de șanse și tratament în promovarea în poziții de decizie în sectorul privat.

- **politicile de dezvoltare rurală** sunt un imperativ pentru orice țară. Cu atât mai mult aceasta se referă la Republica Moldova, unde populația rurală este majoritară. Deci, dezvoltarea zonelor rurale și îmbunătățirea vieții populației de aici depinde de progresul întregii țări. Și la nivelul populației rurale majoritare sunt femeile, care, spre deosebire de locuitorii din 47 zonele urbane, sunt și mai predispuse spre sărăcie și au acces dificil la educație și la servicii de sănătate de calitate.

- **infrastructura sensibilă la gen** este infrastructura care îmbunătățește calitatea vieții și ușurează munca în gospodărie. Aici ne referim la sistemele de alimentare cu apă, canalizare, gazeificare. Impactul unor proiecte de acest fel este mai important pentru femei, deoarece ele sunt cele care fac munca domestică într-o gospodărie, mai ales în mediul rural. De asemenea, o importanță mare o are politica de locuire și infrastructura aferentă.

- **politicile de combatere a violenței domestice** sunt importante pentru femei și copii, deoarece în 90% dintre cazuri, anume ei sunt victimele violenței domestice.

- **politicile antitrafic de persoane** vizează din nou cu precădere femeile, ele fiind majoritatea victimelor traficului de persoane.

La fel ca la alegerile precedente, **politicile de educație** sunt de mare importanță în campania electorală pentru toți competitorii electorali. Cu toate acestea, la fel ca la alegerile precedente, educația preșcolară este amintită în foarte puține platforme electorale, fiind mai degrabă excepția decât regula. În afară de 3 partide (Partidul Forța Poporului, Partidul Național Liberal și Blocul Electoral Alegerea Moldovei – Uniunea Vamală), celelalte toate vorbesc despre reformarea sistemului de educație, facilitarea accesului la educație și creșterea calității sistemului de educație, însă nu prea se detaliază modalitățile în care își propun să facă acest lucru. La fel, creșterea salariilor profesorilor este o promisiune electorală de serviciu, mai ales dacă ne amintim de promisiunile din campania precedentă. Însă, atunci când vine vorba despre îmbunătățirea și mărirea capacității de cuprindere în educația preșcolară, doar 2 partide amintesc, destul de superficial, despre acest lucru (PDM și PLDM). O încadrare mai mare a copiilor de vârstă preșcolară în astfel de unități de învățământ are un important impact asupra femeilor, căci ele sunt în majoritate covârșitoare cele care se ocupă cu creșterea și îngrijirea copiilor de vârstă preșcolară. Odată ce această sarcină se reduce, femeile vor avea mai mult timp să se ocupe de interesele lor strategice: de a (re)intra pe piața muncii, de a-și continua sau perfecționa educația, de a (re)deveni active social, deci, de a-și clădi independența socială și economică. De asemenea, doar se amintește despre necesitatea adecvării domeniilor de educație profesională și superioară la nevoile existente pe piața muncii.

Politicile de **dezvoltare rurală** au o pondere importantă în economia majorității ofertelor electorale, așa cum era de așteptat, și așa cum s-a întâmplat și la alegerile precedente. Cu toate acestea, în nici un program electoral nu sunt nici măcar menționate femeile din mediul rural și nevoile sau interesele lor. Acest lucru se întâmplă în condițiile în care peste 51% din populația rurală a Moldovei este formată din femei, dar constituie doar 44% din forța de muncă ocupată în agricultură și conduc doar 36% din exploatațile agricole, care în general sunt mai mici (în medie, bărbații administrează 1,21 hectare, comparat cu 0,86 hectare administrate de femei), deși consumă un volum de timp similar cu bărbații în cadrul activităților agricole din exploatație, atât zilnic, cât și în timpul anului.

Politicile de sănătate nici ele nu prea sînt vizate. Niciun competitor electoral nu aduce vreodată în discuție chestiuni legate de sănătatea reproducerii, inclusiv măsuri de planificare familială, iar prevederile despre sănătatea mamei și copilului sunt enunțate doar de 3 oferte electorale (PDM, PL și PPRM). Asta, în contextul în care datele statistice arată că anual în Republica Moldova se întrerup aproximativ 15 mii de sarcini, iar 10% din totalul sarcinilor întrerupte se întâmplă la minore. În schimb, toți se laudă că vor putea crește salariile lucrătorilor în domeniul sănătății, fără a indica foarte clar cum vor face acest lucru. Din nou este vorba despre un domeniu de

activitate feminizat, ca și educația, care este foarte ușor de folosit pentru promisiuni electorale neacoperite de strategii și reforme concrete.

În ceea ce privește **politicile referitoare la pensionari**, niciun partid nu vorbește foarte clar despre reforma sistemului de pensii, cu excepția PL, care amintește de posibilitatea privatizării parțiale a sistemului de pensii și apariția pensiilor private. Toate partidele însă promit mărirea pensiilor, din nou fără să explice cum ar putea face acest lucru și din ce fonduri, cu atât mai mult cu cât de câțiva ani se discută public despre faptul că sistemul de asigurări sociale și pensii este pe cale să intre în colaps odată cu micșorarea populației ocupate și cu creșterea numărului de pensionari. Și, mai ales, niciun partid nu folosește măcar cuvântul ”femei” în acest context, deși în 2013 în Moldova, în cazul populației care a depășit vârsta aptă de muncă, ponderea femeilor este de 69,5% comparativ cu 30,5% pentru bărbați, iar din total pensionarilor aflați la evidența asigurărilor sociale, 66% sunt femei. În funcție de categoria pensionarilor, ponderea femeilor variază de la 72% în cazul beneficiarilor de pensii de urmaș, 71% sunt pensionare la limită de vârstă, și până la 50% femei fac parte din grupul beneficiarilor de pensii de dezabilitate.

Politicile de asistență socială sunt discutate mai ales prin prisma creșterii alocațiilor pentru nașterea copiilor, adică, teoretic, a creșterii natalității. Despre familiile monoparentale, de exemplu, nu se vorbește în nici o platformă politică. Se creează impresia, că partidele nu au strategii coerente pentru creșterea natalității, una dintre cele mai răspândite prevederi fiind aceea de a majora alocația la nașterea copiilor. Niciun partid nu vorbește despre un plan integrat care să cuprindă facilități pentru creșterea și îngrijirea copiilor, cuplate cu concediu parental flexibil și modalități de (re)integrare a mamelor pe piața muncii. Ba mai mult ca atât, Partidul Renaștere vorbește despre ”Crearea condițiilor prielnice pentru educarea complexă a copiilor preșcolari în sânul familiei”, iar Uniunea Centristă din Moldova despre creșterea indemnizației mamelor care cresc copii până la vârsta de 8 ani, indiferent de venitul familiei, încurajând astfel femeile să nu reintre pe piața muncii. În platforma politică a Partidului Comuniștilor din Republica Moldova se spune ”Familia cu doi copii va deveni o normă socială”, abordare care ne îngrijorează, căci atunci tot ceea ce va fi în afara acestei norme riscă să fie penalizat, cel puțin din punct de vedere social. Aceste prevederi ne arată că partidele nu pot să vadă femeile dincolo de rolul lor ca mame, ba chiar se riscă pierderea individualității femeilor și instrumentalizarea lor pentru creșterea natalității cu orice preț. Femeile cu copii sau care își doresc copii sunt mai mult decât mame, și, desigur, există femei care nu pot sau nu doresc să aibă copii ceea ce nu le face cetățeni de mâna a doua.

Proiectele de infrastructură și el o poziție mai slabă. Politica spațiului locativ nu este abordată decât tangențial și, bineînțeles, că acolo unde apare, este în legătură cu familiile tinere și cu mulți copii. La aceste alegeri se vorbește mai mult despre infrastructura de transport (drumuri) și mult mai puțin despre alimentare cu apă, canalizare și gazeificare.

Problematica ce ține de **combaterea violenței domestice** în continuare nu intră pe agenda de priorități a concurenților electorali. Doar aceleași 2 partide (PDM și PLDM) care au amintit de această idee la alegerile din 2010, de data aceasta dezvoltă ceva mai mult domeniul respectiv, vorbind despre promovarea ordinului de restricție. Însă, nici în prezent nu se vorbește despre acțiuni integrate de răspuns rapid pentru cazurile de violență, asigurare de adăposturi, programe psihologice pentru victime și pentru agresori etc.

Angajamentul pentru **reprezentare echitabilă în poziții de decizie** - doar 2 partide (PDM și PVE) își asumă în statutul partidului și mai puțin în platformele electorale prevederi care vorbesc despre reprezentarea echilibrată a femeilor și bărbaților în poziții de decizie și despre un sistem de cote de reprezentare. Această abordare ne face să credem că este vorba doar despre declarații pentru care există foarte puține șanse să se vadă în realitate.

Egalitatea de gen pe piața muncii și politicile economice sensibile la gen sunt abordate similar. Dacă în ceea ce privește politicile economice sensibile la gen cunoșteam faptul că sunt puțin (re)cunoscute ca fiind necesare de partidele politice analizate și un singur partid (PLDM) vorbește despre dezvoltarea unor programe de creditare speciale pentru femeile antreprenoare, a fost o surpriză că doar 2 partide (PDM și PL) au atins tangențial câteva chestiuni legate de egalitatea de gen pe piața muncii, vorbind ca atare, doar despre concept, fără a detalia în niciun fel. Și acest lucru se întâmplă în contextul în care, în 2013, deși ponderea femeilor în totalul populației ocupate este aproape egală cu cea a bărbaților, 49,7% femei și 50,3% bărbați, rata de ocupare în rândul femeilor este de doar 36,5%, în comparație cu 40,6%, rata de ocupare a bărbaților. Datele arată că rata de ocupare a femeilor cu copii scade treptat în funcție de numărul de copii și de vârsta copilului/copiilor, astfel încât se ajunge ca în cazul persoanelor cu copii de până la doi ani, rata de ocupare să fie de doar 15,3% la femei, comparativ cu 53% la bărbați. Tot în 2013, femeile din Republica Moldova câștigau în medie cu 13% mai puțin decât bărbații, iar în anumite sectoare diferența este și mai mare (25,5% în activitățile financiare).

Politicile antitrafic de persoane nu sunt abordate de nici un competitor electoral nici cu ocazia acestor alegeri, așa cum s-a întâmplat și în alegerile din 2010, deși Republica Moldova este una dintre țările de origine ale victimelor traficului de persoane, care sunt în majoritate covârșitoare femei.

IV. Finanțarea partidelor politice în Republica Moldova

Contextul general

Finanțarea partidelor politice a devenit un subiect important de discuție odată cu trecerea de la un regim totalitar la unul democratic. Menționăm că acest subiect este strâns legat de pluralismul politic și existența pluripartidismului în Republica Moldova. Discuțiile pe această temă au avansat și au devenit un subiect important de dezbateri de către societatea civilă dar și clasa politică odată cu creșterea importanței factorului financiar în activitatea partidelor politice, în special în perioada electorală.

Esența acestor dezbateri viza adoptarea măsurilor necesare pentru asanarea procesului de finanțare a partidelor politice și sprijinirea competitivității politice între aceste instituții. Acest proces urma a fi realizat prin adoptarea unui cadru legal care urmărea mai multe scopuri, dintre care vom enumera câteva mai importante:

- Transparentizarea proceselor de finanțare a partidelor politice
- Diminuarea dependenței finanțării partidelor politice de un număr limitat de persoane
- Asigurarea șanselor egale prin introducerea elementului finanțării partidelor politice din bugetul de stat

Trebuie, totuși, să menționăm că cadrul juridic în acest domeniu a trecut printr-un proces lent de revizuire, fiind, de regulă, efectuat la recomandarea insistentă a organizațiilor internaționale. Chiar dacă au fost operate schimbări importante, care au avut menirea să consolideze pluripartidismul în Republica Moldova, prin operarea graduală a modificărilor cadrului normativ care vizează activitatea partidelor politice.

În acest context, ne vom referi la două subiecte importante intens dezbătute de societatea civilă și clasa politică din Republica Moldova. Avem în vedere problema reglementării finanțării partidelor și a campaniilor electorale, minimizarea corupției politice și stimularea concurenței politice și electorale în baza egalității șanselor pentru actorii politici.

În acest context, ne referim, în primul rând, la modificările legislative care au prevăzut introducerea instrumentului de finanțare a partidelor politice din bugetul de stat. În al doilea rând, ne referim la plafoanele stabilite pentru donațiile din partea persoanelor fizice și juridice bugetelor partidelor politice. Avem în vedere faptul că plafoanele stabilite de „Legea privind partidele politice” din 2007 în redacția ei inițială, erau extrem de înalte și se detașau considerabil de nivelul de viață al cetățenilor Republicii Moldova.

1. Finanțarea publică a partidelor politice

Rolul banilor este foarte important în activitatea partidelor politice, deoarece este elementul care fundamentează participarea acestora pe scena politică din Republica Moldova. Astfel, problema esențială care este discutată se referă la proveniența resurselor financiare și nu la necesitatea acestora pentru a sprijini activitatea partidelor politice.

Scandalurile de corupție politică și a finanțării ilegale a campaniilor electorale au determinat impunerea pe agenda de discuții a subiectului finanțării partidelor politice și a campaniilor electorale. Aceste discuții vizau adoptarea unor norme și proceduri pentru reglementarea activității financiare curente și a campaniilor electorale ale partidelor politice. Astfel, normele legale urmau să găsească soluția de compromis, care trebuie, pe de o parte să recunoască importanța resurselor financiare pentru supraviețuirea partidelor politice drept instrument principal de comunicare cu publicul larg și, pe de altă parte, să diminueze factorii de risc al influenței resurselor financiare care pot să exercite presiuni asupra proceselor democratice și să submineze procesele democratice.

În acest context, ne vom referi la riscuri majore legate de rolul resurselor financiare în politică:

- inechitatea condițiilor și regulilor de joc presupune riscul ca sumele mari de bani să confere avantaje unora asupra altora și limitează competiția politică;
- inegalitatea accesului la funcții publice implică riscul ca unele grupuri/categorii sociale cu venituri reduse să fie împiedicate să concureze pentru funcții publice sau să obțină o reprezentare semnificativă;
- cooptarea politicianilor implică riscul ca cei care fac donații financiare generoase să controleze politicienii pe care i-au finanțat;
- vicierea politicii implică riscul ca banii murdari sau din surse ilicite să corupă sistemul democratic și să submineze statul de drept.¹

Aceste riscuri implică două probleme mari care pot să afecteze procesele democratice. Este vorba de amenințări care pot să afecteze crearea condițiilor echitabile și egale pentru participarea cetățenilor în viața politică. Alte riscuri pe care le comport factorul financiar se referă la coruptibilitatea politicianilor și la potențiale devieri de la principiile democratice, prin promovarea unor interese economice de grup, care sunt în contradicție cu interesul public.

Ținând cont de riscurile pe care le presupun resursele financiare asupra activității partidelor politice și, implicit, asupra proceselor democratice, experții din Republica Moldova au atenționat asupra principalelor pericole, insistând asupra necesității reformării cadrului normativ.

¹Money in Politics Handbook: A Guide to Increasing Transparency in Emerging Democracies. Washington, 2003, pag. 2

Astfel, se evidențiază importanța cadrului instituțional care poate genera practici și proceduri în stare să creeze avantaje sau, dimpotrivă, dezavantaje structurale pentru actorii politici, banii constituind unul dintre instrumentele fundamentale care ar putea determina diferența dintre competitor.²

Gestionarea veniturilor și cheltuielilor curente, precum și cele din campaniile electorale au constituit un teren necunoscut pentru opinia publică o perioadă importantă de timp. Situația a fost modificată esențial odată cu adoptarea Legii privind partidele politice din 21 decembrie 2007.³ Legiuitorul a urmărit necesitatea conformării cadrului normativ intern principiilor și standardelor internaționale în domeniul finanțării partidelor politice și a campaniilor electorale. Scopul principal urmărit a fost de a preveni corupția politică, deoarece această sferă din legislația națională privind activitatea partidelor politice și finanțarea campaniilor electorale a fost lipsă sau insuficient formulat.

În acest context, dorim să ne referim în primul rând la inovația pe care a prevăzută această lege. Este vorba de introducerea unui element nou – finanțarea partidelor politice din bugetul de stat. Introducerea acestui element nou în activitatea partidelor politice are drept scop să garanteze o competiție politică liberă, egală și corectă pentru toate partidele politice. De asemenea, ținând cont de influența crescândă a banilor din surse private de multe ori netransparente, finanțarea din bugetul de stat al partidelor politice ar urma să reducă impactul negativ al banilor din surse obscure care ar putea periclita procesul democratic.

Astfel, potrivit art. 28 al legii privind partidele politice, alocațiile anuale din bugetul de stat pentru finanțarea partidelor politice constituie 0,2% din veniturile prevăzute în bugetul de stat pentru anul respectiv și se distribuie după cum urmează:

a) 50% - partidelor politice proporțional cu numărul de mandate obținute la alegerile parlamentare și validate la momentul constituirii noii legislaturi a Parlamentului;

b) 50% - partidelor politice proporțional cu numărul de voturi acumulate la alegerile locale generale, cu condiția că acestea au obținut nu mai puțin de 50 de mandate în organele reprezentative ale unităților administrativ-teritoriale de nivelul al doilea.

Trebuie să menționăm că prevederile normative privind finanțarea partidelor politice din bugetul de stat au fost amânate de mai multe ori. Ultima amânare a fost efectuată în urma adoptării legii pentru modificarea și completarea unor acte legislative nr. 48 din 26.03.2011 care prevede aplicarea art. 28 cu începere de la 1 iulie 2017 pentru alegerile în Parlament și de la 1 iulie 2015 pentru alegerile locale generale.

² Sergiu Lipcean, Evaluarea finanțării partidelor politice și campaniilor electorale în Republica Moldova, IDIS "Viitorul", Politici Publice, nr.5, p. 13

³ Lege privind partidele politice, Nr. 294 din 21.12.2007. // Monitorul Oficial Nr. 42-44, 29.02.2008

Chiar dacă intrarea în vigoare a finanțării din bugetul de stat a partidelor politice a fost amânată, redacția inițială a legii privind partidele politice a fost criticată de către societatea civilă și experți. Principalul argument invocat este că o asemenea formulă este neechitabilă și favorizează partidele mari. Astfel, alocarea din buget a 50% proporțional cu numărul de mandate reprezintă o prevedere care nu asigură condiții echitabile și egale pentru toți concurenții electorali, refuzând finanțarea partidelor aflate sub pragul electoral.⁴ Redacția inițială a legii este supusă criticii și pentru faptul că stabilește un număr de mandate drept criteriu pentru alocarea resurselor financiare de la buget, constituind o altă limitare a competiției electorale și influențând asupra mecanismului de alocare a subvențiilor.⁵

Trebuie să menționăm că dacă această formulă nu ar fi fost ulterior modificată, atunci doar 5 partide ar fi obținut dreptul de a fi finanțate din bugetul de stat în urma alegerilor parlamentare din 28 noiembrie 2014 și 7 partide ar fi primit bani din bugetul de stat în conformitate cu rezultatele alegerilor locale din iunie 2015, deoarece cifra de 50 de consilieri locali a fost obținută de următoarele partide: Partidul Liberal Democrat din Moldova și Partidul Democrat din Moldova, Partidul Liberal, Partidul Comuniștilor, Partidului Socialiștilor, Partidul Nostru și Blocul electoral „Platforma Populară Europeană din Moldova – Iurie Leancă”.⁶

Dacă redacția inițială a legii privind partidele politice privind finanțarea din bugetul de stat ar fi fost aplicată în Republica Moldova conform rezultatelor alegerilor parlamentare din 2009 și în corespundere rezultatele alegerilor locale din 2011, atunci în 2012 doar 4 partide ar fi obținut anual în totalitate alocațiile de la bugetul de stat până la alegerile parlamentare din 2014: PCRM, PLDM, PDM și PL.

Menționăm că subiectul finanțării partidelor politice din bugetul de stat a generat discuții privind necesitatea revizuirii formulei inițiale de alocare a resurselor financiare pentru a crea un model mai echitabil și oportunitatea ca toate partidele politice să obțină bani din bugetul de stat.

Astfel, menționăm initiative Comisiei Electorale Centrale (CEC) privind distribuția resurselor financiare. Notăm că formula propusă de către CEC a fost în măsură să răspundă la cele mai importante probleme: includerea partidelor mici în formula de repartizare a banilor și corelarea distribuției între partidele politice mari și mici; distribuția resurselor financiare conform rezultatelor de la alegerile locale generale și parlamentare; distribuția resurselor financiare din

⁴ Sergiu Lipcean, Evaluarea finanțării partidelor politice și campaniilor electorale în Republica Moldova, IDIS ”Viitorul”, Politici Publice, nr.5, p. 25

⁵ Idem, p.25

⁶ Veaceslav Berbeca, Structura alianțelor în consiliile raionale: între deziderate și fapte, IDIS ”Viitorul, Policy Brief, 2015, p.15

perspectiva promovării egalității de gen și implicării femeilor în scrutinele electorale parlamentare și locale.

Astfel, CEC a propus distribuirea resurselor financiare anuale din partea statului către partidele politice, conform următorului algoritm:

a) 20% - se distribuie proporțional voturilor acumulate, între partidele politice care au acumulat cel puțin 2% din voturile valabil exprimate la alegerile parlamentare, cu condiția că suma acordată unui partid nu va depăși 50 la sută din cheltuielile declarate de partidul politic în alegerile parlamentare respective;

b) 30 % - se distribuie proporțional voturilor acumulate, între partidele politice care au acumulat cel puțin 3% din voturile valabil exprimate la alegerile parlamentare, dar nu mai mult de 50 la sută pentru un partid din suma totală alocată conform rezultatelor alegerilor parlamentare;

c) 10 % - se distribuie partidelor politice care au promovat femei pe liste de candidați în alegeri parlamentare, proporțional cu numărul mandatelor obținute de candidați femei;

d) 30 % - se distribuie partidelor politice proporțional cu numărul de mandate obținute în consiliile locale de nivelul II (raioane și municipiul Chișinău) la alegerile locale generale, dar nu mai mult de 50 la sută pentru un partid din suma totală alocată conform rezultatelor alegerilor locale;

e) 10 % - se distribuie partidelor politice care au promovat femei pentru funcțiile de consilieri locali de nivelul II (raioane și municipiul Chișinău) și primari, proporțional cu numărul mandatelor obținute în alegeri locale generale de candidați femei.⁷

Menționăm, de asemenea, un alt proiect de lege, inițiat de deputatul Vladimir Plahotniuc în iunie 2012, care la fel prevede cuantumul de 0,2 din bugetul de stat pentru finanțarea partidelor politice și stabilește în art. 12 următoarea formula de distribuire a banilor din bugetul de stat pentru partidele politice:

a) 90% din alocații pentru partidele politice reprezentate în autoritățile eligibile;

b) 10% din alocații pentru partidele politice ne-reprezentate în autoritățile eligibile.⁸

Al. 2 al aceluiași articol specifică și modul de achitare a fiecărui tip de alocații. Astfel, pentru cei 90 % alocații pentru partidele politice reprezentate în autoritățile eligibile, acestea se vor distribui în felul următor:

⁷https://www.cec.md/files/6263_proiecte_de_lege_privind_modificarea_si_completarea_unor_actele_legislative_finanțarea_partidelor_politice_si_a_campaniilor_electorale.pdf

⁸ <http://parlament.md/ProcesulLegislativ/Proiectedeactelelegislative/tabid/61/LegislativId/1229/Default.aspx>

a) 50% - partidelor politice proporțional cu numărul de mandate obținute la alegerile parlamentare, dar nu mai mult de 50% pentru un partid din suma totală alocată, conform rezultatelor alegerilor parlamentare;

b) 50% - partidelor politice proporțional cu numărul de mandate obținute la alegerile locale generale, dar nu mai mult de 50% din suma totală alocată, conform rezultatelor alegerilor locale.⁹

În cele din urmă, Parlamentul Republicii Moldova a operat mai multe modificări la legea partidelor politice din 2007, schimbând formula de distribuire a alocațiilor financiare de la bugetul de stat către partidele politice. Astfel, conform art.27 a noii redacții a legii, partidele politice au dreptul să primească anual finanțare de la bugetul de stat prin intermediul Comisiei Electorale Centrale, în baza unui regulament aprobat de aceasta. Cuantumul alocațiilor pentru acest scop se aprobă în legea bugetară anuală, cota procentuală constituind nu mai mult de 0,2% din veniturile bugetului de stat, cu excepția veniturilor cu destinație specială prevăzute de legislație, și se distribuie după cum urmează:

a) 50% – partidelor politice proporțional cu performanțele obținute în alegerile parlamentare;

b) 50% – partidelor politice proporțional cu performanțele obținute în alegerile locale generale.¹⁰

Formula adoptată de către legislative de a distribui resurse financiare din bugetul de stat partidelor politice conform performanțelor obținute la alegerile parlamentare sau la alegerile locale generale acordă crează baza legală pentru toate partidele politice de a primi bani din bugetul statului. În acest caz, CEC a aprobat Regulamentul privind finanțarea activității partidelor politice la data de 23 decembrie 2015. Conform art. 41, drept bază de calcul pentru stabilirea cuantumului subvențiilor prevăzute va servi suma subvențiilor pentru fiecare vot valabil exprimat stabilit pentru fiecare scrutin electoral desfășurat.¹¹

Din cele relatate mai sus, observăm că activitatea financiară a partidelor politice a constituit un subiect care a fost intens discutat în ultimii ani. Scopul de bază al acestor modificări este de a impune standarde internaționale în Republica Moldova privind activitatea financiară a partidelor politice. Crearea unui mediu democratic și transparent trebuie să stimuleze competiția politică și eliminarea corupției politice de pe scena politică a Republicii Moldova.

Finanțarea privată a partidelor politice

⁹ <http://parlament.md/ProcesulLegislativ/Proiectedeactelegislative/tabid/61/LegislativId/1229/Default.aspx>

¹⁰ Lege privind partidele politice, Nr. 294 din 21.12.2007. // Monitorul Oficial Nr. 42-44, 29.02.2008

¹¹ Hotărârea Comisiei Electorale Centrale nr. 4401 din 23 decembrie 2015 privind aprobarea Regulamentului privind finanțarea activității partidelor politice

Finanțarea privată a partidelor politice este cea mai importantă sursă acumulare a resurselor financiare pentru activitatea politică. De fapt, donațiile și cotizațiile de membru de partid sunt unica sursă de finanțare a partidelor politice, până la aplicarea prevederilor cu privire la distribuția mijloacelor financiare partidelor politice din bugetul de stat, chiar dacă legislația națională prevede inclusiv finanțarea publică indirectă din partea statului pentru concurenții electorali.¹² Finanțarea privată a fost evaziv reglementată iar activitatea partidelor politice în privința veniturilor și cheltuielilor a fost lipsită de transparență. Putem afirma că adoptarea legii partidelor politice a schimbat foarte mult cadrul legislative, însă nu a determinat o activitate mai transparentă a partidelor politice în privința veniturilor și cheltuielilor lor curente sau a celor din Campania electorală.

Problema cea mai mare legată de finanțarea partidelor politice din surse private tine de plafonul impus de lege. Pentru a elimina riscurile corupției politice în procesul de finanțare a partidelor și campaniilor electorale, trebuie de impus anumite plafoane sumelor donate partidelor de către persoanele fizice și juridice.¹³ Astfel, prevederile privind donațiile persoanelor fizice și juridice a legii privind partidele politice în redacția initial stabilea că veniturile anuale ale unui partid politic provenite din donații nu pot depăși echivalentul de 0,1% din veniturile prevăzute în bugetul de stat pentru anul respectiv.¹⁴

Însă, cele mai controversate prevederi ale acestei legi se refereau la plafonul plafoane sumelor donate partidelor de către persoanele fizice și juridice. O persoană fizică avea dreptul să facă donații unui sau mai multor partide politice. Donațiile făcute de o persoană fizică unui sau mai multor partide politice într-un an bugetar nu puteau depăși suma de 500 de salarii medii lunare pe economia națională stabilite pe anul respectiv. Dacă persoana fizică este membru de partid, în suma menționată se includea și suma cotizațiilor de partid plătite de aceasta într-un an.

Donațiile făcute de o persoană juridică unui sau mai multor partide politice într-un an bugetar nu puteau depăși suma de 1000 de salarii medii lunare pe economia națională stabilite pe anul respectiv.

Această situația creează condiții propice pentru corupția politică, dar și pentru dependent partidelor politice de câteva persoane foarte bogate. Astfel, ținând cont de faptul că donatia maximă pe care putea să o primească partidele din surse private urma să fie în sumă de 17734900 lei în anul 2009, au fost constatate mai multe probleme:

¹² Dorian Bodiu, Finanțarea partidelor politice și a campaniilor electorale din Republica Moldova: realități normative, alternative și proiecte, OSCE, Chișinău, 2012, p.14

¹³ Sergiu Lipcean, Evaluarea finanțării partidelor politice și campaniilor electorale în Republica Moldova, IDIS "Viitorul", Politici Publice, nr.5, p. 22

¹⁴ Lege privind partidele politice, Nr. 294 din 21.12.2007. // Monitorul Oficial Nr. 42-44, 29.02.2008

1. Plafoanele impuse donațiilor din partea persoanelor fizice și juridice conform Legii privind partidele politice erau excesiv de înalte, ținând seama de nivelul de trai al cetățenilor din Republica Moldova;
2. În campania din 5 aprilie 2009, un partid politic putea fi finanțat fie de 4 persoane juridice, fie de 8 persoane fizice, limitându-și într-un mod nepermis legătura sa cu micii contribuitori privați;
3. Plafonul pentru donațiile din partea persoanelor juridice a constituit 3.140 de mii de lei / $\approx$ 214 mii €;
4. Plafonul pentru donațiile din partea persoanelor fizice a constituit 1.570 de mii de lei / $\approx$ 107 mii €. ¹⁵

Problema lipsei de transparență în activitatea partidelor politice precum și dependent acestora de un număr mic de persoane bogată este evidențiată de mai multe studii. Analizând veniturile și cheltuielile partidelor politice în alegerile parlamentare din noiembrie 2010, evidențiază mai multe probleme care caracterizează activitatea partidelor politice în campaniile electorale:

- 1) existența unor decalaje importante între cifrele oficial declarate și cele cheltuite în mod real de către principalele partide parlamentare;
- 2) atestarea unui grad sporit de secretizare financiară a cheltuielilor suportate de către partidele politice;
- 3) prezența decisivă în politica moldovenească a ceea ce americanii numesc „fat cats” – „motani grași” – indivizi cu averi mari dispuși să contribuie din plin la bugetul de campanie a unor partide politice;
- 4) concentrarea veniturilor și cheltuielilor de campanie la vârful ierarhiei formațiunii chiar dacă rapoartele financiare ale partidelor atestă existența unui număr mare de donatori mici și mijlocii;
- 5) menținerea unei incoerențe legislative, care permite partidelor politice să scape nesancționate, operând cu așa numiții „bani soft”, (bani semilegali care sânt colectați de partide în campanie și care nu sânt ceruți în mod expres de a fi raportați la CEC, e.g. banii pentru salarii). ¹⁶

La aceeași concluzie ajung autorii unui studiu care evaluează veniturile și cheltuielile partidelor politice în alegerile locale din 2011, argumentând că cheltuielile partidelor sunt inferioare cheltuielilor declarate în campania electorală de referință. ¹⁷

Misiunea de Observare a Alegerilor OSCE/BIDDO propune mai multe recomandări în raportul final privind monitorizarea alegerilor parlamentare din 30 noiembrie 2014. Astfel, este

¹⁵ Igor Munteanu, Partidele politice din Republica Moldova: legi, practici și reforme, Cartier, Chișinău, 2010, p.134

¹⁶ http://www.viitorul.org/public/3118/ro/POLITICI_PUBLICE_8_finante%20partide.pdf

¹⁷ <http://www.viitorul.org/doc.php?l=ro&idc=295&id=3462&t=/STUDII-IDIS/Politica/Finantarea-partidelor-politice-in-alegerile-locale-din-2011-o-mostra-a-relatiilor-mediavale>, p. 21

evidențiată ideea că cadrul de finanțare a campaniei a rămas neschimbat,¹⁸ chiar dacă OSCE/BIDDO și Comisia de la Veneția au recomandat mai multe modificări ale legislației.¹⁹

Amintim că subiectul privind reducerea plafoanelor a fost o temă de discuție importantă în Republica Moldova. Una dintre principalele inițiative este proiectul de lege elaborat de CEC care propunea ca veniturile anuale ale unui partid politic provenite din donații să nu depășească echivalentul de 0,25% din veniturile prevăzute în bugetul de stat pentru anul respectiv, iar donațiile făcute de o persoană fizică unui sau mai multor partide politice într-un an bugetar nu să nu depășească suma a 20 de salarii medii lunare pe economia națională stabilite pe anul respectiv.²⁰ În suma menționată urma să se includă și cotizațiile de partid plătite de persoana fizică care este membru de partid. În privința donațiilor făcute de o persoană juridică unui sau mai multor partide politice într-un an bugetar se propunea suma care să nu depășească echivalentul a 40 de salarii medii.²¹

În ceea ce privește inițiativa ex-deputatului PD, Vlad Plahotniuc, suma donațiilor prevăzută de proiectul său de lege nu diferă esențial de redacția inițială, adică de 500 și 1000 de salarii medii pentru persoanele fizice și respectiv pentru cele juridice într-un an bugetar, cu excepția mențiunii din art. 21 alin. 2, precum că donațiile făcute de o persoană juridică unui sau mai multor partide politice într-un an bugetar nu pot depăși suma de 10% din venitul impozabil.²²

În cele din urmă, trebuie să menționăm faptul că au fost operate mai modificări la art. 26 al legii partidelor politice care reglementează subiectul donațiilor. Este vorba de amendamentul la legea privind partidele politice din 9 aprilie 2015.

În primul rând, evidențiem faptul că au fost mărite veniturile anuale ale unui partid politic provenite din cotizații de membru și donații care, potrivit noii redacții a legii partidelor politice, nu pot depăși echivalentul a 0,3% din veniturile prevăzute în bugetul de stat pentru anul respectiv.²³ Astfel, veniturile din donații sau cotizații de membru au crescut de la 0,1% la 0,3%, ceea ce constituie o majorare considerabilă.

¹⁸<http://www.osce.org/ro/odihr/elections/moldova/148271?download=true>

¹⁹ Joint Opinion on Draft Legislation of the Republic of Moldova pertaining to financing political parties and election campaigns adopted by the Council for Democratic Elections at its 44th meeting (Venice, 7 March 2013) and by the Venice Commission at its 94th plenary session (Venice, 8-9 March 2013), [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2013\)002-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2013)002-e)

²⁰https://www.cec.md/files/6263_proiecte_de_lege_privind_modificarea_si_completarea_unor_actele_legislative_finantarea_partidelor_politice_si_a_campaniilor_electorale.pdf

²¹ Idem

²² <http://parlament.md/ProcesulLegislativ/Proiectedeactelelegislative/tabid/61/LegislativId/1229/Default.aspx>

²³ Lege privind partidele politice, Nr. 294 din 21.12.2007. // Monitorul Oficial Nr. 42-44, 29.02.2008

În al doilea rând, potrivit al. 4 al art. 26 al legii, o persoană fizică poate dona unui sau mai multor partide politice într-un an bugetar o sumă de bani care nu poate depăși echivalentul a 200 de salarii medii lunare pe economie stabilite pe anul respectiv.²⁴ În această sumă se include și contribuția de cotizație de membru de partid, dacă persoana care face donații, este membru de partid, cotizația și donația fiind reflectate separat în contabilitatea partidului politic și în rapoartele privind gestiunea financiară a acestuia.

În al treilea rând, potrivit al. 5 al art. 26 al legii privind partidele politice, o persoană juridică poate face donații unui sau mai multor partide politice într-un an bugetar în suma care nu depășește echivalentul a 400 de salarii medii lunare pe economie stabilite pe anul respectiv.²⁵

Observăm o micșorare de mai mult de două ori în comparație cu redacția inițială a legii a donațiilor pe care le poate face o persoană fizică sau juridică unui sau mai multor partide politice. Totuși, trebuie să evidențiem faptul că, chiar dacă suma donațiilor a fost scăzută, aceasta rămâne a fi în continuare foarte mare pentru realitățile Republicii Moldova. Oricum, trebuie să menționăm că toate modificările operate în 2015, care vizează atât finanțarea privată cât și cea publică, precum și alte amendamente importante (utilizarea alocațiilor de la bugetul de stat, Rapoartele anuale privind gestiunea financiară a partidelor politice, Supravegherea și controlul asupra finanțării partidelor politice, auditul și verificarea rapoartelor privind gestiunea financiară a partidelor politice, răspunderea pentru încălcarea dispozițiilor legale în domeniul finanțării partidelor politice)²⁶ constituie o nouă etapă în asigurarea transparenței activității financiare a partidelor politice și dezvoltării democrației în Republica Moldova.

²⁴ Idem

²⁵ Lege privind partidele politice, Nr. 294 din 21.12.2007. // Monitorul Oficial Nr. 42-44, 29.02.2008

²⁶ idem

V. Raporturile dintre autoritățile centrale și cele regionale

Contextul general

Relațiile dintre autoritățile centrale și autoritățile locale, unde locuiesc preponderent reprezentanți ai minorităților etnice, constituie un element important pentru stabilitatea statului. În cazul Republicii Moldova, ne referim la unele unități teritorial-administrative care, prin acțiunile sau solicitările lor, au determinat apariția unor tensiuni între autoritățile centrale și elitele locale. Evident, menționăm că și autoritățile centrale nu sunt absolvite de o parte de vină pentru unele politici sau atitudini adoptate față de aceste entități.

În acest context, evidențiem unele disensiuni care au apărut între Chișinău, pe de o parte, și municipiul Bălți, autonomia găgăuză și raionul Taraclia pe de altă parte. Ținem să notăm că disensiunile apărute au avut un caracter diferit în fiecare regiune luată în parte. De exemplu, regiunea autonomă are revendicări de esență politică, deși nu lipsesc și cele de ordin economic. Partea economică este un element important de discuție și între elita din Bălți și autoritățile centrale. În cele din urmă, animozitățile dintre Chișinău și raionul Taraclia au la bază solicitarea etnicilor bulgari de a se acorda raionului statutul de autonomie culturală.

Ceea ce dorim să evidențiem în acest context este faptul că, de regulă, disensiunile apar în contextul în care instituțiile statului sunt slabe. Această vulnerabilitate internă constituie una din principalele cauze ale tensiunilor care apar periodic. Totodată, trebuie să subliniem ideea că lipsa acestei coeziuni social-politice între autoritățile locale și cele centrale, o demonstrație a instituțiilor de stat slabe, poate fi folosită drept un instrument de provocare a ordinii interne de către forțe din afara statului. Cu alte cuvinte, tensiunile dintre autoritățile centrale și cele locale pot fi provocate din exterior și folosite împotriva ordinii interne.

Scopul de bază al autorităților centrale este de a-și asigura loialitate grupurilor etnice care locuiesc compact în unele regiuni din Republica Moldova. Acest fapt presupune consolidarea instituțiilor statului dar și evitarea izolării sociale și politice a minorităților etnice.

În acest context, trebuie să menționăm importanța elaborării și adoptării Strategiei de integrare a minorităților naționale pentru Republica Moldova care constituie o măsură ce urmează a fi implementată conform ”Planul național de acțiuni pentru implementarea Acordului de Asociere Republica Moldova – Uniunea Europeană pentru anii 2014-2016”.

1. Problema autonomiei financiare a municipiului Bălți

Situația municipiului Bălți, a doua localitate după numărul de populație după municipiul Chișinău (nu luăm în calcul orașele din regiunea transnistreană care nu se află sub controlul organelor constituționale), este în multe privințe diferită față de solicitările raionului Taraclia sau șantajul politic care vine dinspre autonomia găgăuză.

Trebuie să menționăm că această urbe a fost întotdeauna un fief al partidelor de stânga care au militat pentru o apropiere de Federația Rusă și mai recent vectorul eurasiatic. Aceste impresii se fundamentează în special pe faptul că o perioadă îndelungată PCRM a deținut poziții puternice în această localitate după care, pozițiile comuniștilor au fost ocupate de Partidul Socialiștilor din Republica Moldova (PSRM) care la alegerile parlamentare din 30 noiembrie 2014 au obținut iar la alegerile locale din iunie 2015 partidul Politic "Partidul Nostru" condus de Renato Usatîi, politician filorus, a obținut cele mai multe voturi în această localitate – 65.04 %.²⁷

Acest municipiu este considerat a fi unul din principalele centre de contestare a politicii de apropiere de Uniunea Europeană. Menționăm că potrivit recensământului populației din 2004, circa 43% din populația municipiului este constituită din etnici ucraineni și ruși, moldoveni și cei care s-au declarat români (1.8%), constituind 54.2 %.²⁸

După desfășurarea referendumului din 2 februarie 2014 din autonomia găgăuză cu privire la dezvoltarea vectorului politicii externe a Republicii Moldova, ideea organizării unui astfel de exercițiu în Bălți a devenit un subiect de dispută între comuniștii și socialiștii din această localitate. Astfel, la ședința Consiliului municipal din 27 februarie 2014, fracțiunea comuniștilor a declarat că este decisă să obțină organizarea unor consultări publice cu populația orașului pe tema opțiunii politicii externe a statului. Vitali Povonschi, liderul fracțiunii comuniștilor, a venit cu propunerea ca primarul localității să prezinte la ședința Consiliului din martie un proiect care va conține forma consultării publice, locul și data organizării.²⁹ Această propunere a fost aprobată cu majoritatea voturilor comuniștilor dar și cu votul consilierului PSRM care a insistat ca decizia să nu fie amânată cu o lună, subliniind că înregistrase un astfel de proiect înainte de solicitarea comuniștilor.

Trebuie de menționat că PSRM a organizat un miting în fața Primăriei în timpul întrunirii Consiliului Municipal la care a fost discutată problema organizării unui referendum local pe tema vectorului politicii externe a Republicii Moldova.³⁰ Consilierii PCRM au votat în ședința

²⁷ http://www.voteaza.md/r/rez_t1_2015/

²⁸ Populația după naționalitățile de bază, în profil teritorial, www.statistica.md/pageview.php?l=ro&idc=295&id=2234

²⁹ <http://tvbalti.md/play.php?mov=1393578051>

³⁰ <http://tvbalti.md/play.php?mov=1393683149>

Consiliului municipal din 27 martie 2014 pentru organizarea unor consultări publice pe tema vectorului politicii externe a Republicii Moldova.³¹ Totuși, în cele din urmă, consilierii comuniști, care dețineau majoritate în Consiliul municipal, nu au trecut la etapa de organizare, limitându-se doar la discuții pe această temă. Menționăm că această problemă a apărut pe fonul destabilizării situației din Ucraina și anexarea Crimeii.

Situația economică din Bălți este un alt subiect care creează tensiuni între autoritățile locale și cele centrale. Reprezentanții comuniștilor bălteni s-au plâns pe faptul că anual, orașul transferă în visteria statului mai mult de un miliard de lei din diferite tipuri de impozite, iar bugetul municipiului, care a constituit 318 milioane lei în 2014, este insuficient pentru a iniția programe sau proiecte de dezvoltare în Bălți. Este interesant de menționat că suma totală a transferurilor la bugetul de stat la bugetul municipal Bălți pentru anul 2014 a fost de aproximativ 50 milioane lei. Elita politică locală consideră că această atitudine a Guvernului față de municipiul Bălți este un instrument de presiune asupra localităților care nu sunt apropiate politic de Coaliția de guvernare de la Chișinău.

2. Problema autonomiei culturale a raionului Taraclia

Raionul Taraclia este, de asemenea, o regiune care a atras atenția prin mesajele sale de susținere a referendumurilor din regiunea autonomă găgăuză și prin faptul că a contestat vectorul politicii externe de apropiere de Uniunea Europeană a actualei coaliții de guvernare. Ca și în cazul municipiului Bălți, raionul Taraclia este unul dintre celulele de bază a partidelor de stânga din Republica Moldova. Astfel, la alegerile locale din 5 iunie 2011, PCRM a obținut 59.16 % din voturi, ceea ce a însemnat conferirea a 19 mandate din 27, atunci la cele din iunie 2015 PSRM a obținut 28, 42% iar Partidul Politic "Partidul Nostru" a luat 19.35% în consiliul raional din Taraclia, asigurându-și o majoritate confortabilă în urma repartizării voturilor partidelor care nu au obținut nici un mandat.³² Potrivit recensământului populației din 2004, circa 65,6 % din populația raionului este constituită din etnici bulgari, după care 13.9% sunt moldoveni, ucrainenii constituind 6.1 %, rușii 5% și găgăuzii 8.3 %.³³

Trebuie să notăm faptul că reprezentanții partidelor politice din Taraclia au avut păreri diferite față de referendumurile organizate în regiunea găgăuză. PCRM-iștii din acest raion au sprijinit evenimentele din UTAG prin diferite mesaje sau declarații și au susținut ideea de organizare a unor consultări cu locuitorii raionului prin desfășurarea unor întâlniri simultane în localitățile din

³¹ <http://tvbalti.md/play.php?mov=1396126034>

³² http://www.voteaza.md/r/rez_t1_2015/

³³ Populația după naționalitățile de bază, în profil teritorial, www.statistica.md/pageview.php?l=ro&idc=295&id=2234

raionul Taraclia. Astfel, ex-președintele raionului, Alexandr Garanovschi, a participat la manifestația din 26 ianuarie 2014 de la Comrat în susținerea referendumurilor care urmau să aibă loc pe 2 februarie. Garanovschi a avut o cuvântare în care a afirmat că ”întregul raion susține aspirațiile găgăuzilor de definire a vectorului extern de dezvoltare” și că ”autonomia găgăuză și raionul Taraclia vor fi forța motrice care va face ordine în mult suferinda Moldova”³⁴. La 26 decembrie 2013, consilierii comuniști ai Consiliului raional Taraclia au adoptat o hotărâre de susținere a deciziei Adunării Populare din UTAG de organizare a referendumurilor pe teritoriul autonomiei la 2 februarie 2014.³⁵ Totodată, a fost luată decizia organizării la 2 februarie 2014, ora 10.00, a unor consultări cu locuitorii din toate localitățile raionului Taraclia în cadrul unor întâlniri simultane pe subiectul ”Despre definirea vectorului de dezvoltare a Republicii Moldova.

Potrivit reprezentanților locali ai PCRM, ”aproximativ șapte mii de oameni au participat la aceste consultări publice, fiind colectate și semnăturile celor care nu au putut veni, astfel încât, în total, mai mult de 12 mii de locuitori din Taraclia și-au exprimat sprijinul pentru referendumul din Găgăuzia și pentru organizarea unui referendum național privind aderarea la Uniunea Vamală”.³⁶

Chiar dacă această cifră a fost pusă la îndoială de reprezentanții PLDM și PDM din acest raion, constatăm faptul că astfel de consultări publice au avut loc, iar cetățenii care au participat la aceste evenimente s-au pronunțat pentru aderarea Republicii Moldova la UV. Această stare de fapt ne arată că o parte importantă a locuitorilor acestui raion, la fel ca și cei din regiunea găgăuză, se pronunță pentru aderarea Republicii Moldova la UV. Opțiunea etnicilor bulgari care sunt majoritari în această unitate teritorial-administrativă, a fost confirmată de reprezentanții tuturor partidelor politice din raionul Taraclia. Astfel, a fost identificat un număr important de cauze care explică această opțiune în favoare UV. Caracterul acestor motive este divers: politic, economic, social, religios și istorico-simbolic. Totodată, trebuie de menționat că reprezentanții partidului comunistilor au negat din start ipoteza existenței unor sentimente anti-europene în raionul Taraclia. Ei au afirmat că, deocamdată, etnicii bulgari nu văd o alternativă mai bună UV. În primul rând, este vorba de faptul că nu există bariere lingvistice pentru muncitorii sezonieri care preferă să lucreze în Federația Rusă. Marea majoritate muncește în diferite localități din statul rus și doar o cifră foarte mică în țările europene. În al doilea rând, este vorba, ca și în alte localități problematice, de influența mass-mediei din Federația Rusă. Etnicii bulgari, în marea lor

³⁴ Гагаузия и Тараклия станут той движущей силой, что наведет порядок в Молдове
<http://gagauzinfo.md/index.php?newsid=10878>

³⁵ Свет. Информационно-аналитическое издание Тараклийского района, nr.2, 16 ianuarie 2014

³⁶ idem

parte, nu privesc posturile care transmit în limba română, preferând sursele de informație în limba rusă care emit diferite mesaje critice la adresa UE.

Persoanele responsabile de la Taraclia au declarat că nu sunt întreprinse acțiuni care ar susține studierea limbii române în raionul Taraclia. Ei afirmă că întregul proces metodic- didactic de predare a limbii române este construit greșit și necesită schimbări radicale. În al treilea rând, a fost pusă în discuție problema existenței unei memorii istorice care explică atitudinea loială a etnicilor bulgari față de Federația Rusă. Se face referință la decizia Imperiului Rus care a permis etnicilor bulgari să colonizeze Basarabia după anexarea din 1812. Politica statului rus le-a acordat șansa de a scăpa de ocupația turcească. În același context, se face referire și la faptul că bulgarii se află canonic sub autoritatea Patriarhiei de la Moscova.

În al patrulea rând, se invocă faptul că standardele UE sunt greu de îndeplinit, iar pe piața UE este o concurență acerbă. Din această cauză, potrivit unor păreri, produsele moldovenești nu vor putea fi vândute pe piața Uniunii Europene. Uniunea Vamală, dimpotrivă, nu cere standarde de conformitate greu de îndeplinit. Totodată, aderarea la spațiul eurasiatic ar însemna, potrivit unui punct de vedere larg răspândit, un preț mai mic pentru gazele naturale.

În al cincilea rând, un alt aspect negociat de Guvernul Republicii Moldova - liberalizarea regimului de vize - nu este considerat de etnicii bulgari o realizare importantă, deoarece, potrivit unor păreri exprimate, fiecare al doilea bulgar are cetățenia Bulgariei, fapt care le acordă posibilitatea să circule liber în UE. Regimul liberalizat de vize acordat Republicii Moldova este inferior în raport cu deținerea cetățeniei bulgare care oferă dreptul la muncă în Uniunea Europeană. Astfel, potrivit unor estimări, circa 25 000 din locuitorii raionului Taraclia ar deține cetățenia bulgară. Această atitudine în favoarea aderării la UE constituie un paradox dacă este să ținem cont de faptul că o parte importantă a etnicilor bulgari din Taraclia deține cetățenia Bulgariei care este stat membru al UE. În sfârșit, este vorba de propaganda pe care o fac unele partide politice pe întreg teritoriul Republicii Moldova. Aproximarea de UE este prezentată drept un pas de unire cu România.

Decizia de organizare a referendumurilor în UTAG a constituit un prilej pentru anumite forțe de a contesta coaliția de la guvernare. În fond, putem spune că a acționat principiul ecoului. De ce nu ar proceda bulgarii la fel ca găgăuzii dacă s-a ivit o astfel de posibilitate? A fost o remarcă subliniată de unul din liderii politici locali. De fapt, această idee este susținută și de autorul unui articol din ziarul local care a afirmat că ”ideea referendumului găgăuz din 2 februarie, declarat

ulterior ilegal de instanța de judecată, a deschis ochii și bulgarilor noștri”.³⁷ Aceste acțiuni urmăresc scopul de a exercita presiuni asupra autorităților centrale pentru a acorda raionului Taraclia statutul de raion național-cultural, idee lansată în 2013. Anumiți politicieni locali au declarat că dacă Chișinăul nu va sprijini această idee, ei vor pune în discuție problema aderării raionului Taraclia la regiunea autonomă găgăuză. Înțelegem că este mai degrabă o acțiune de presiune politică.

Totuși, trebuie să menționăm că această idee este pusă în discuție de anumiți politicieni din raionul Taraclia și a avut susținerea unor partide (PCRM). Astfel, la 12 noiembrie 2015 a fost înregistrat proiectul de lege al PCRM cu privire la statutul etnocultural al raionului Taraclia. Acest statut este, potrivit art. 1 al proiectului de lege ”o formă de autodeterminare a cetățenilor Republicii Moldova , care locuiesc în mod compact pe teritoriul raionului Taraclia, se identifică cu comunitatea etnică a bulgarilor, pe baza de autoorganizare benevolă, în scopul soluționării de sine stătătoare a problemelor de menținere a identității, dezvoltare a limbii, educație și cultură națională”.³⁸

Menționăm că Guvernul Republicii Moldova a dat un aviz negativ la proiectul de lege cu privire la statutul etnocultural al raionului Taraclia. În argumentarea sa, executivul explică că această inițiativă nu corelează cu prevederile art. 110 al Constituției care nu prevede acordarea prin lege a statutului special după criteriu etnocultural.³⁹ De asemenea, sunt menționate prevederile art. 13 alin.2 al Constituției prin care statul recunoaște și protejează dreptul la păstrarea, dezvoltarea și funcționarea tuturor limbilor vorbite pe teritoriul statului, inclusiv a limbii bulgare.⁴⁰

Drept urmare a celor scrise, concluzionăm că situația din raionul Taraclia a fost provocată de evenimentele din autonomia găgăuză dar și de situația generală din țară. Pe de o parte, identificăm o contestare a puterii de către membrii celui mai mare partid de opoziție – PCRM - în perioada 2009-2014. Totodată, putem spune că astfel de discuții sunt alimentate de contextul regional, care au culminat cu anexarea Crimeii și destabilizarea din estul Ucrainei.

³⁷ День без премьеры. Свет. Информационно-аналитическое издание Тараклийского района, nr.2, 16 ianuarie 2014

³⁸ <http://www.parlament.md/ProcesulLegislativ/Proiectedeactelegislative/tabid/61/LegislativId/2969/language/ro-RO/Default.aspx>

³⁹ http://www.gov.md/sites/default/files/document/attachments/intr18_35.pdf

⁴⁰ Idem

3. Problema delimitării competențelor autonomiei găgăuze

Situația din autonomia găgăuză a constituit cea mai mare provocare pentru autoritățile centrale din 2013 până în prezent. Organizarea referendumului din 2 februarie 2014 în regiunea autonomă găgăuză privind vectorul de politică externă a Republicii Moldova a constituit punctul cel mai tensionant în relația dintre autoritățile centrale și cele locale. Menționăm că ideea referendumului a început să se materializeze în contextul avansării dialogului între Republica Moldova și Uniunea Europeană.

Rezolvarea problemei Găgăuze reprezintă o problemă cheie pentru statalitatea Republicii Moldova. Constituirea Republicii Moldova ca stat nu poate fi imaginată fără crearea unui mod armonios de colaborare între autoritățile din Chișinău și Comrat. Ignorarea acestui aspect poate conduce la o tensionare periodică a relațiilor dintre autoritățile centrale și autonomie, fapt ce poate sabota luarea unor decizii politice cruciale. Procesul de integrare europeană a Republicii Moldova este pus în discuție și contestat în virtutea incapacității Chișinăului de a asigura integrarea totalității teritoriului statului, Găgăuzia fiind unul dintre contestatarii acestui proces. Acest mod de abordare a problemei schimbă în mod inevitabil și percepția noastră asupra procesului de integrare europeană. Mai mult chiar, identificăm diferite instrumente utilizate de Federația Rusă prin care pune presiune prin intermediul autonomiei găgăuze asupra conducerii Republicii Moldova.

Pe lângă contestarea procesului de integrare europeană de către elita din regiunea găgăuză, identificăm și alte probleme care există între Chișinău și Comrat. În linii generale, aceste probleme implică următoarele teme de discuție:

- a) armonizarea bazei legale
- b) concretizarea și redistribuirea împuternicirilor
- c) precizarea statutului autonomiei
- d) implicarea mai mare a găgăuzilor în viața politică și economică la nivel național
- e) o atenție mai mare din partea statului față de problemele economice și sociale ale autonomiei găgăuze.

Concretizarea și redistribuirea împuternicirilor reprezintă un alt nod conflictual între Chișinău și Comrat. Există foarte multe competențe și împuterniciri pe care Comratul le consideră însușite în mod nejustificat de Chișinău – poliția, justiția, procuratura, sănătatea, educația, vama, etc. Acest

fapt se referă atât la numirea în funcție a persoanelor cu funcții de răspundere, cât și la alocațiile prelevate de Chișinău Comratului. Poziția Chișinăului se întemeiază pe legile Republicii Moldova care stabilesc dreptul autorităților publice centrale de a controla aceste împuterniciri. La rândul său, Comratul dorește controlul numirilor în regiune, a funcțiilor care sunt prevăzute de legea privind statutul juridic special al autonomiei găgăuze din 1994.

O altă problemă se referă la statutul autonomiei. Politicienii de la Comrat consideră că cadrul normativ al Republicii Moldova nu face o distincție tranșantă între autoritățile publice locale de gradul doi și autonomia găgăuză și doresc evidențierea acestei diferențe în toate normele juridice existente. Chișinăul nu se grăbește să opereze modificările respective, fapt care nemulțumește Comratul. Argumentul Chișinăului face trimitere la existența articolului 111 din Constituția Republicii Moldova care operează o distincție între raioane, orașe și autonomia găgăuză. Comratul, însă, dorește ca această diferențiere să fie promovată mult mai consecvent.

Discuția cu privire la acordarea unor cote de reprezentare de 5% găgăuzilor în Parlamentul Republicii Moldova constituie un motiv serios de discordie. Chișinăul contestă acest demers dintr-o dublă perspectivă. În primul rând, este pusă la îndoială corectitudinea celor 5%, Chișinăul considerând că cota populației găgăuze din totalul populației țării este mai mică (3-4%). În al doilea rând, Chișinăul preferă formula promovării politicienilor găgăuzi în funcții eligibile prin intermediul partidelor politice naționale și nu prin intermediul cotelor de reprezentare. Din punctul de vedere al autorităților centrale, autonomia găgăuză deja este adecvat reprezentată în Parlamentul Republicii Moldova și orice solicitare a cotelor ar implica o supra-reprezentare nejustificată a populației găgăuze.

Solicitățile, mereu în creștere, ale Comratului sunt determinate nu atât de insatisfacția cu privire la controlul excesiv pe care îl exercită Guvernul național asupra autonomiei, ci de caracterul incert al proiectului politic al integrării europene asumat de către Chișinău. În condițiile în care finalitatea acestui proces nu este statuată și, mai mult, el vine într-o coliziune nedeclarată cu interesele Moscovei (un pol de atracție pentru elita găgăuză), Comratul este pus în situația să insiste asupra propunerilor sale, încercând să obțină astfel garanții suplimentare de securitate pentru autonomie.

Relația dintre Chișinău și Comrat reclamă declanșarea unui proces de construire a încrederii. Această dimensiune a lipsit practic cu desăvârșire în ultima perioadă. Chișinăul a fost total dezinteresat de problematica găgăuză, mizând în special pe tehnologiile politice de control al elitelor găgăuze și ignorând societatea găgăuză. Chișinăul nu reușește să găsească nota corespunzătoare în discuțiile cu regiunile, nu dispune de un centru de analiză care ar monitoriza

evoluțiile din aceste zone, preferă să acționeze mai curând într-o manieră reactivă decât proactivă și din această cauză este destul de vulnerabil în fața solicitărilor provenite din aceste regiuni.

În acest context, menționăm Hotărârea Parlamentului nr. 206 din 20 noiembrie 2015 prin care a fost creat grupul de lucru pentru asigurarea, în cadrul normelor constituționale, a funcționalității unității teritoriale autonome Găgăuzia și a prevederilor legislative ale Republicii Moldova în raport cu statutul special al UTAG. La 4 februarie 2016, a avut loc prima ședință a grupului de lucru, în cadrul căreia au fost discutate și agreeate principiile de activitate, bazate pe responsabilitate, toleranță și încredere, pentru identificarea unor soluții eficiente.⁴¹

Crearea acestui grup de lucru este o inițiativă care trebuie să asigure evitarea disensiunilor între autoritățile centrale și cele găgăuze. Este o platformă creată să asigure un dialog permanent și continuu între Chișinău și Comrat pentru a asigura armonizarea legislației în raport cu statutul special al UTA Găgăuzia și dezvoltarea regiunii. Acest fapt presupune o revizuire a cadrului legislativ, inclusiv a legii privind statutul juridic special al autonomiei găgăuze din 1994.

⁴¹<http://www.parlament.md/Actualitate/Comunicatedepresa/tabid/90/ContentId/2384/Page/6/language/ro-RO/Default.aspx>

Concluzii și recomandări

Femeile în R. Moldova sunt subreprezentate în structurile decizionale politice și publice. Acest fapt poate fi explicat și prin barierele tradiționale cu care se confruntă femeile, cum ar fi lipsa resurselor financiare, cultura masculină predominantă, stereotipurile sau dificultăți în echilibrarea unei cariere politice cu viața de familie. În statele europene au fost introduse cote în privința participării femeilor în procesele de luare a deciziilor pentru a sprijini participarea femeilor în viața publică a statului. Majoritatea statelor europene care au adoptat sistem de cote au introdus și prevederi ce specifică sancțiuni pentru încălcarea prevederilor referitor la cote. Sancțiunile introduse de aceste țări pot fi împărțite în două categorii: sancțiuni de ordin financiar și de sancțiuni privind participarea în cursa electorală.

În contextul electoral din Moldova, sancțiunile trebuie aplicate de către Comisia Electorală Centrală în cazul alegerilor parlamentare și de către Consiliile Locale de Circumscripție în cazul alegerilor locale - prin refuzarea de a înregistra lista de candidați. Codul Electoral trebuie modificat pentru a permite concurenților electorali să modifice lista pentru a se putea conforma prevederilor cotei. Totodată, acei concurenți care modifică lista de candidați după ce au fost înregistrați trebuie să se conformeze prevederilor cotei pe tot parcursul campaniei electorale.

Din 2016 partidele politice urmează să primească finanțare publică după mai multe amânări ale prevederilor care vizau finanțarea din bugetul de stat. Formula adoptată de către legislative de a distribui resurse financiare din bugetul de stat partidelor politice conform performanțelor obținute la alegerile parlamentare sau la alegerile locale generale acordă crează baza legală pentru toate partidele politice de a primi bani din bugetul statului.

Acest fapt este important pentru Republica Moldova deoarece creează condițiile necesare pentru democratizarea partidelor politice. Cu alte cuvinte, finanțarea partidelor din bugetul de stat trebuie să sprijine dezvoltarea structurilor teritoriale ale acestor instituții și să elimine dependența acestora de resursele financiare ale oamenilor de afaceri.

Crearea acestui grup de lucru este o inițiativă care trebuie să asigure evitarea disensiunilor între autoritățile centrale și cele găgăuze. Este o platformă creată să asigure un dialog permanent și continuu între Chișinău și Comrat pentru a asigura armonizarea legislației în raport cu statutul special al UTA Găgăuzia și dezvoltarea regiunii. Acest fapt presupune o revizuire a cadrului legislativ, inclusiv a legii privind statutul juridic special al autonomiei găgăuze din 1994.

